

***Tytöillä on meikkiä ja kynsilakkaa,
mutta kyllä pojillakin voi olla!***

Sukupuolisensitiivisyyttä varhaiskasvatukseen

Tiivistelmä

Tekijä(t) Lehtinen, Netta Pekkola, lines	Julkaisun laji Opinnäytetyö, AMK Sivumäärä 40 + 4	Valmistumisaika 2021
Työn nimi <i>Tyttöillä on meikkiä ja kynsilakkaa, mutta kyllä pojillakin voi olla!</i> Sukupuolisensitiivisyyttä varhaiskasvatukseen		
Tutkinto Sosionomi (AMK)		
Ohjaavan opettajan nimi, titteli ja organisaatio lehtori, sosiaali- ja terveysala		
Toimeksiantajan nimi, titteli ja organisaatio Päiväkoti, Kaakkois-Suomi		
Tiivistelmä <p>Opinnäytetyön tarkoituksena oli kehittää toiminnalliset tuokiot tukemaan sukupuolisensitiivistä kasvatusta tietyn päiväkodin ryhmän arjessa. Sukupuolisensitiivisyys on varhaiskasvatuksessa ajankohtainen aihe, aivan kuten ympäröivässä yhteiskunnassakin. Toiminnallisissa tuokioissa haluttiin tuoda esimerkki kasvattajille sukupuolisensitiivisyyttä edistävästä konkreettisesta työvälineestä, jota voi käyttää apuna keskusteluun lasten kanssa aiheesta.</p> <p>Kasvattajille lähetettiin kysely, jossa kartoitettiin heidän ajatuksiaan sukupuolisensitiivisyydestä, sekä toiveita tuokioihin liittyen. Lapset pääsivät tuokioissa leikin ja sadun kautta tutustumaan sukupuolten moninaisuuteen ja toisten hyväksymiseen sellaisenaan kuin ovat. Ympäristö oli turvallinen ja avoin mielipiteiden ilmaisulle. Lopuksi arvioitiin tuokioiden toimivuus kasvattajille lähetetyn palautekyselyn perusteella.</p> <p>Toimintatuokiot koettiin toimiviksi ja tuokioiden sisältöä on helppo soveltaa myöhemminkin ryhmän tarpeiden mukaan. Lasten kanssa keskusteleminen sukupuolen moninaisuudesta herätti lapsissa paljon ajatuksia sekä toi esiin myös eriäviä mielipiteitä. Sadun kautta oli helppo peilata siinä tapahtuneita asioita tosielämään ja myös kasvattajien mielestä tarina oli toimiva.</p>		
Asiasanat sukupuolisensitiivisyys, tasa-arvo, varhaiskasvatus, sukupuolen moninaisuus		

Abstract

Author(s)	Type of Publication	Published
Lehtinen, Netta	Thesis, UAS	2021
Pekkola, lines	Number of Pages	
	40 + 4	
Title of Publication		
<i>Girls wear make-up and nail polish, but boys can wear it too!</i>		
Gender sensitivity for early childhood education		
Name of Degree		
Bachelor of Social Services (UAS)		
Name, title and organization of the supervising teacher		
Senior Lecturer, Social and Health care services		
Name, title and organization of the client		
Kindergarten, southeastern Finland		
Abstract		
<p>The purpose of this thesis was to develop functional moments to support gender sensitive education in a particular kindergarten's child group. The topic is relevant in childhood education at the moment as well as in society. The functional moments were meant to bring an example of a concrete gender sensitive tool that the childhood educators can use to start a conversation about gender and diversity with the children.</p> <p>The educators were sent a question form that was meant to collect their thoughts on gender sensitivity and their hopes for the functional moments. The children got to explore gender diversity and learning to respect others as they are through play and a story. The environment was safe and open to expressing opinions. The functional moments were evaluated based on a question form that was sent to the educators after the moments had been held.</p> <p>The functional moments were perceived to be practical, and they are easily adaptable later on to suit the group's needs. Conversations with the children brought up a lot of thoughts and different opinions in them. Through the story it was easy to compare the book's events with real life. Also, the educators thought the story worked well for the purpose.</p>		
Keywords		
gender sensitivity, equality, early childhood education, gender diversity		

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa	2
2.1	Varhaiskasvatus	2
2.2	Sukupuolisensitiivisyys	2
2.3	Sukupuolineutraalius	3
3	Sukupuoli	4
3.1	Sukupuolen määrittelyä	4
3.2	Sukupuolen moninaisuus	4
3.3	Sukupuoli-identiteetti ja -ristiriita	5
4	Sukupuolisensitiivinen kasvatusilmapiiri	7
4.1	Kasvattajien toiminta ja malli varhaiskasvatuksessa	7
4.2	Tasa-arvo ja tasa-arvokasvatus	8
4.3	Sukupuolisensitiivisen kasvatuksen ja tasa-arvon kehitys yhteiskunnassa.....	9
5	Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoite	12
5.1	Tavoite ja tarkoitus	12
5.2	Toimeksiantaja	13
6	Toiminnallinen osuus	14
6.1	Kehittämistyö	14
6.2	Toiminnallisuus	15
6.3	Toimintatuokiot	17
7	Tutkimuksellinen osuus ja toiminnan arviointi	20
7.1	Tutkimustiedon kerääminen	20
7.2	Alkukysely.....	21
7.3	Toimintatuokioiden arviointi	23
8	Pohdinta	26
	Lähteet	37

Liitteet

Liite 1. Saatekirje

Liite 2. Alkukysely

Liite 3. Palautekysely

Liite 4. Tietopaketti vanhemmille

1 Johdanto

Tämän opinnäytetyön aiheena on sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa. Keskustelut sukupuolesta ovat ajankohtaisia yhteiskunnassamme, ja sitä kautta myös varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatuksessa mietitään tällä hetkellä tasa-arvokysymyksiä ja keinoja tasa-arvon edistämiseksi. Opinnäytetyön tavoitteena on tukea näiden merkittävien tasa-arvokeskustelujen syntymistä ja konkreettisten sukupuolisensitiivisyyttä edistävien menetelmien luomista (STM).

Sukupuolisensitiivisyys on aiheena tärkeä, sillä monet lapset kokevat sukupuoleen liittyvää syrjintää ja kiusaamista. Vaikka Suomi on aina ollut edelläkävijä sukupuolten välisen tasa-arvon eteenpäin viejänä (STM), täydellistä sukupuolten tasa-arvoa ei ole Suomessa vielä saavutettu (Eskelinen & Itäkare 2020). Päiväkoti on paikka, jossa lapset oppivat paljon uusia asioita ja saavat turvallisesti keskustella mistä tahansa aiheista kannustavassa ympäristössä. Varhaiskasvatusikäinen lapsi vasta muodostaa omaa identiteettiään ja itsetuntoaan, ja sukupuoli-identiteetti on osa tätä muokkautuvaa kokonaisuutta (Terapiatalo Noste). Varhaiskasvattajilla täytyy olla valmiuksia keskustella sukupuolen erilaisten ilmaisujen hyväksymisestä sekä lasten että vanhempien kanssa, sillä ne vahvistavat lapsen identiteetin kehittymistä. Lisäksi nämä tärkeät keskustelut lasten ja vanhempien kanssa edistävät sukupuolten tasa-arvoa ja sukupuolisensitiivisyyttä niin yksilö- kuin yhteiskunnallisella tasolla. Täten sukupuolisensitiivisyys on myös yhteiskunnallisesti merkittävä aihe.

Tässä opinnäytetyössä on tarkoitus kehittää kaakkoissuomalaisen päiväkodin varhaiskasvatusikäisille lapsille suunnatut toiminnalliset tuokiot, joissa tarjotaan varhaiskasvatuksen henkilöstölle työkaluja sukupuolisensitiivisyyteen ja sukupuolista keskustelemiseen. Tuokioiden tarkoituksena on herättää lasten kesken keskustelua ja ajatuksia omista ja muiden oikeuksista. Tuokioissa järjestetään lapsille turvallinen tila omasta sukupuolesta puhumiselle ja aiheen avoimelle käsittelylle. Tuokioiden tarkoitus on samalla antaa kasvattajille lisää tietoa sukupuolisensitiivisyydestä ja tukea heidän rooliaan tasa-arvon edistäjinä. Kasvattajien näkemyksiä sukupuolisensitiivisyydestä ja toiveita tuokioihin liittyen kartoitetaan anonyymillä kyselyllä. Lopuksi kasvattajat pääsevät antamaan palautetta järjestetyistä tuokioista palautekyselyllä.

Toiminnallisissa tuokioissa annetaan esimerkkejä leikinomaisista toiminnoista, joita voidaan käyttää apuna sukupuolisensitiivisen keskustelun avaamiseen lasten kanssa. Tuokiot on suunniteltu vastaamaan päiväkodin ryhmän tarpeisiin ja niissä on huomioitu lasten ikätaso. Varhaiskasvatuksen henkilöstö pystyy hyödyntämään uudelleen tuokioissa käytettyjä leikkejä ja tarinallisuutta lasten kanssa, mikä tukee sukupuolisensitiivistä kasvatusta.

2 Sukupuolisensitiivisyys varhaiskasvatuksessa

2.1 Varhaiskasvatus

Varhaiskasvatuksella tarkoitetaan hoidon, kasvatuksen ja opetuksen kokonaisuutta, jossa painotetaan erityisesti pedagogiikkaa. Varhaiskasvatus on tavoitteellista ja suunnitelmallista, ja hyvin tärkeä osa lapsen kasvua ja kehitystä. Yleensä alle 7-vuotias lapsi on varhaiskasvatuskäikinen. Myös tätä vanhemmat lapset voivat osallistua varhaiskasvatukseen, mikäli olosuhteet tätä vaativat (Varhaiskasvatuslaki 540/2018). Varhaiskasvatuksen toimintamuotoja ovat päiväkotitoiminta, kerho- ja leikkitoiminta sekä perhepäivähoito (Opetushallitus). Kunnan tulee järjestää varhaiskasvatusta kunnan asukkaiden tarvitsemassa laajuudessa ja asukkaiden tarpeiden mukaisesti (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018). Myös yksityinen sektori järjestää varhaiskasvatusta.

Varhaiskasvatuksen tarkoituksena ei ole ainoastaan kasvattaa lasta ja opettaa häntä, vaan myös edistää lasten ja heidän perheidensä välistä tasa-arvoa ja tasavertaisuutta, ehkäistä syrjäytymistä sekä tukea perheitä ja vanhempia heidän kasvatustehtävässään ja mahdollistaa lisäksi vanhempien työnteko lasten ollessa pieniä. Varhaiskasvatuksessa lasten on opittujen taitojen kautta mahdollista kokea osallisuutta ja toimijuutta yhteiskunnassa. Lapsi saa myös arvokasta oppimisen ja kehityksen tukea varhaiskasvatuksessa varhaiskasvatuslain nojalla, sillä päivähoitohenkilökunnalla on valmiudet tunnistaa tuen tarve, sekä velvollisuus järjestää lapselle ja perheelle tarvittavat tukitoimet. (Opetushallitus; Varhaiskasvatuslaki 540/2018.)

Varhaiskasvatuksessa noudatetaan varhaiskasvatussuunnitelmaa. Varhaiskasvatussuunnitelmakokonaisuus koostuu valtakunnallisesta, kunnallisesta ja lasten suunnitelmista, ja kaikkien näiden suunnitelmien on tarkoitus yhtenäistää ja tasa-arvoistaa varhaiskasvatusta, sekä ohjata ja tukea varhaiskasvatuksen järjestämistä ja kehittämistä. Varhaiskasvatussuunnitelman lisäksi varhaiskasvatuksessa noudatetaan muun muassa varhaiskasvatuslakia ja lastensuojelulakia. (Opetushallitus; Opetus- ja kulttuuriministeriö.)

2.2 Sukupuolisensitiivisyys

Sukupuolisensitiivisyys on tasa-arvoista kohtelua, joka on riippumaton lapsen sukupuolesta tai sukupuolen ilmaisusta. Sukupuolisensitiivisyyden ihanne on kasvatuksen sukupuolisten käytäntöjen purkaminen. Siinä tulee huomioida myös erilaiset variaatiot sukupuolen kokemisessa ja ilmentämisessä, sillä kaikki lapset eivät koe itselleen sopivaksi perinteistä sukupuolen kahtiajakoa. (Ylitapio-Mäntylä 2020, 289.) Tällaisia lapsia pitää tukea sensitiivisyydellä, myötäelämisellä sekä kriittisellä suhtautumisella sukupuolen stereotyyppioihin.

Jokainen lapsi tarvitsee aikuisilta tukea positiivisen minäkuvansa sekä eheän identiteetin muodostamiseksi ja vahvistamiseksi. (Kalliokoski 2018, 24.)

Alasaaren (2020) mukaan sukupuolisensitiivisyys ei tarkoita sitä, että jokainen lapsi tungetaan samaan muottiin. Päinvastoin tavoitteena on, että lapsen toimintamahdollisuuksia laajennetaan. Pojat saavat olla edelleen poikia ja tytöt tyttöjä, sillä sukupuolisensitiivisyydessä on kyse siitä, että lapsella on oikeus olla juuri omanlaisensa persoona. (Uusikumpu 2020.) Sukupuolisensitiivisessä kasvatuksessa kiinnitetään huomiota siihen, miten sukupuoli vaikuttaa kohtaamisiin muiden ihmisten kanssa, ja miten kulttuuri ja yhteiskunta vaikuttavat sukupuolen ilmaisemiseen ja sukupuoleen suhtautumiseen (Setlementtiliitto). Ihmisten positiivinen suhtautuminen erilaisiin sukupuoliin ja sukupuolen ilmaisuihin lisääntyy, kun heillä on asiasta tietoa, ja siitä voidaan avoimesti keskustella yhdessä (Holma ym. 2017, 112).

Sukupuolisensitiivisyys auttaa ihmisiä arvostamaan toisiaan ja näkemään jokaisen ensisijaisesti yksilönä, eikä niinkään stereotyyppisenä kopiona sukupuolestaan (UNESCO 2004). Kun sukupuolisensitiivinen kasvatusta toteutuu, lapset uskaltavat ilmaista itseään ja sukupuoltaan, he tulevat kuulluiksi, nähtyiksi ja ennen kaikkea hyväksytyiksi omana itsenään. Lapset voivat sukupuolisensitiivisessä ympäristössä tuntea olevansa merkityksellisiä, ainutlaatuisia ja kunnioitettuja. (Setlementtiliitto.)

2.3 Sukupuolineutraalius

Sukupuolisensitiivisyys ja sukupuolineutraalius sekoitetaan usein yleisessä keskustelussa toisiinsa. Sukupuolineutraalius on saanut paljon kritiikkiä osakseen, sillä sen tarkoituksena on ikään kuin unohtaa sukupuolten väliset erot kokonaan. Siinä missä sukupuolisensitiivinen ja sukupuolitietoinen kasvatusta antavat tilaa kaikille sukupuolille ja sukupuolten ilmaisulle, sukupuolineutraali kasvatusta kieltää kaikki sukupuolen ilmaisut, jolloin se voi näyttäytyä hyvinkin syrjivänä ja ulossulkevana. (Laine 2019; THL 2020.)

Sukupuolineutraali kielenkäyttö taas on puolueellisten, syrjivien ja halventavien sanavalintojen ja termien käyttämisen lopettamista ja vastaavasti inklusiivisten ja tasapuolisten termien ja sanojen käyttämistä. Kielenkäyttö vaikuttaa tapaamme toimia ja ajatella, joten sukupuolineutraali kielenkäyttö pyrkii vähentämään sukupuolistereotypioita ja edistämään sukupuolten välistä tasa-arvoa. (Papadimoulis 2018.) Jos jaamme ihmisiä miehiin ja naisiin koko ajan ja joka paikassa, saatamme nähdä ja kohdella ihmisiä eri tavalla vedoten tuohon jakoon, vaikka sille ei välttämättä olisi mitään tarvetta. Varsinkin sukupuolineutraalit ammattien ilmaisut auttavat näkemään ihmisen ammattitaidon ennen sukupuolta ja antamaan nuorille laajemmat mahdollisuudet valita. (Elsesser 2020.)

3 Sukupuoli

3.1 Sukupuolen määrittelyä

Yhteiskunnassa, jossa elämme, on pakko valita lapselle sukupuoli, joka on joko tyttö tai poika. Sukupuolen valinnassa otetaan huomioon aiemmat kehitysvaiheet sekä kumman sukupuolen lapsi todennäköisesti kokisi omakseen. Jo pienenä lapsi voi joutua käymään läpi sukulinkirurgiaa. (Huuska & Karvinen 2012, 40.) Tytöille ja pojille annetaan erilaiset kulttuuriset toimintamallit ja -tavat, jotka omaksumalla niin sanottu oikeanlainen tyttöys ja poikamaisuus rakentuvat. Tämä pojan ja tytön biologinen määrittely jakaa sukupuolia vastakkaisiin määrittelyihin ja tuottaa stereotyyppisiä oletuksia eri käyttäytymisestä, toiminnasta tai luonteenpiirteistä. (Ylitapio-Mäntylä 2012a, 17–20.)

Sukupuoli vaikuttaa erittäin paljon siihen, miten tuleamme kohdatuiksi tai kohdelluiksi, sekä millaisia mahdollisuuksia saamme ja toisaalta millaisista tuleamme poissuljetuiksi. Sukupuoleen liittyvät käsitykset eivät kuitenkaan kerro siitä, mitä me ainutlaatuisina ihmisinä olemme. Todellisuudessa kenenkään kokemus, ajattelu, tunne tai toiminta ei ole sukupuolesta riippuvainen. (Tytöjen talo.)

3.2 Sukupuolen moninaisuus

Sukupuolen moninaisuuden huomioiminen kuuluu sukupuolisensitiivisyyteen ja tasa-arvoajatteluun. Sukupuolen moninaisuus on ilmiö, joka sisältää ymmärryksen siitä, että sukupuoli ei ole yksiselitteinen, vain kahteen kokemukselliseen luokitteluun rajoittuva asia. Näin sukupuolen moninaisuus haastaa sukupuolen binäärisyyden, jolloin sukupuolia voi olla muitakin kuin vain nainen ja mies. Sukupuoli on erilaisista kehityksellisistä, sosiaalisista, kulttuurisista, geneettisistä, hormonaalisista, fysiologisista ja psykologisista ominaisuuksista koostuva jatkumo. Oma kokemuksellinen ulottuvuus on kuitenkin kaikista tärkein, sillä sukupuoli on se, miksi se koetaan olevan, ja jokainen kokee sukupuolen eri tavalla. (Karvinen 2016, 8.) Sukupuolta ei täten voi päätellä pukeutumisen, käytöksen, nimen tai genitaalien perusteella. Sukupuoli on kokemus siitä, mitä on tai ei ole. (Holma ym. 2017.)

Sukupuolen moninaisuuden ymmärtäminen ja sille tilan tekeminen on keskeistä varhaiskasvatuksessa, sillä jo 2–4 vuoden iässä lapsi alkaa tuntea itsensä tytöksi tai pojaksi. Kasvattajien täytyisi entistä paremmin ymmärtää, että persoona on aina enemmän kuin sukupuoli, ja olla sensitiivisempiä siinä, että kaikilla ihmisillä ei ole selkeää sukupuolta. Yhtä lailla jokaisella kehokaan ei määrää, mihin sukupuoleen yksilö kokee kuuluvansa. Tällaiset lapset eroavat totutuista normeista niin paljon, että he voivat joutua paineen alla kehittämään itselleen erityisiä selviytymiskeinoja. Nähdäkseen erilaisia sukupuolen vaihtoehtoja

mahdollisuutena, kasvattaja tarvitsee tietoa sukupuolen moninaisuudesta sekä siitä, että sukupuolten tasa-arvoon kuuluu muutakin kuin tyttö tai poika -näkökulma. Siksi varhaiskasvatuksen henkilöstölle suunnatuissa koulutuksissakin olisi tärkeää jakaa tätä tietoa enemmän. (Huuska & Karvinen 2012, 34–35.)

3.3 Sukupuoli-identiteetti ja -ristiriita

Sukupuoli-identiteetti on tunne siitä, kokeeko ihminen olevansa tyttö, poika, nainen, mies tai jotain muuta. Nämä muut kokemukset sukupuolesta ovat sukupuoli-identiteettivariaatioita. Tyttö saattaa käyttäytyä kuin poika tai vastaavasti poika käyttäytyä kuin tyttö. Tämä niin kutsuttu sukupuolen ilmaisun epätyypillisuus voi tarkoittaa, että lapsi mieltää itsensä toisen sukupuolen edustajaksi. Sukupuoli-identiteettiin vaikuttavat kulttuurin sosiaaliset odotukset sukupuoli-järjestelmästä. Lapset tarkkailevat herkästi toisten odotuksia itseään kohtaan ja ottavat vastaan ulkoisia vihjeitä siitä, millaisia heidän kuuluisi olla. Jos lapsille ei anneta tarpeeksi tilaa ja mahdollisuuksia olla sellaisia kuin he tahtoisivat olla, he päättävät tulla sellaisiksi, kuin muut ympärillä tahtovat heidän olevan. (Huuska & Karvinen 2012, 35–41.)

Muunsukupuolisuus on sukupuoli-identiteetti, joka ei ole yksiselitteisesti tytön tai pojan identiteetti, vaan tällöin yksilö kokee olevansa vähän molempia tai ei kumpakaan. Useille muunsukupuolisuus on henkilökohtainen käsite, joka kuvaa omaa sukupuolta. Jokaisella on oikeus määrittää tai olla määrittelemättä sukupuoltaan, ja siksi muunsukupuolisuudella voidaan tarkoittaa monenlaisia sukupuolen kokemisen tapoja, jotka voivat olla keskenään erilaisia. Muunsukupuolisuutta ei voi päätellä ihmisen kehon ominaisuuksista tai muustakaan ulkonäöstä. Hän voi olla minkä tahansa näköinen ja ikäinen. Sukupuoli-identiteetti on ensisijaisesti tunne omasta sukupuolestaan tai sukupuolettomuudestaan, jota ei voi määrittää mihinkään tiettyihin ominaisuuksiin ihmisen olemuksessa. (Seta a.)

Osa vauvoista syntyy sellaisina, ettei heistä voida tunnistaa, kumpaa biologista sukupuolta he edustavat. Heitä kutsutaan intersukupuolisiksi ja heitä on väestöstä 0,5 % - 1,7 %. Määrää on vaikea arvioida, sillä toistaiseksi ei olla yksimielisiä siitä, mitkä kaikki kehollisuuden variaatiot luokitellaan intersukupuolisuudeksi. Intersukupuolisuus ei määritä lapsen sukupuolta, ja huomattava osa kokeekin olevansa sukupuoleltaan moninainen. Jotkut voivat kokea, ettei se ole pelkästään kehollinen ominaisuus, vaan myös osa identiteettiä. Intersukupuolisuus on fyysinen tosiasia, jonka merkitys eri ihmisille vaihtelee. Se voi vaikuttaa omaan kehosuhteeseen, itseilmaisun tarpeisiin tai lähi- ja perhesuhteisiin aiheuttaen vähemmistöstressin tunnetta, jolla viitataan sosiaaliseen ja sisäiseen paineeseen omasta asemastaan

johtuen. Toisille ne voivat saada esiin omia ainutlaatuisia vahvuuksia ja voimavaroja. (Huuska 2021, 12–14.)

Sukupuoliristiriita syntyy, kun lapselle syntymässä määritelty sukupuoli ei vastaa hänen omaa kokemustaan sukupuolestaan. Kyseessä voi olla ohimenevä vaihe, tai se voi olla pysyvä osa ihmisen identiteettiä. Jo pieni lapsi voi kokea sukupuoliristiriitaa ja täten kokea hämmennystä ja ahdistusta. Lasta, jolla on sukupuoliristiriita, ei saisi koskaan jättää yksin kokemuksensa kanssa. Hän tarvitsee entistä enemmän tukea erilaisuutta hyväksyvältä aikuiselta. Lapsella voi olla sukupuoliristiriita muun muassa seuraavissa tapauksissa: Hän ei halua näyttää kehoaan toisille tai se nolottaa. Hän yrittää pissata toiselle sukupuolelle ominaisella tyyllillä. Hän kieltäytyy itselleen sopimattoman sukupuolen vaatteista tai menee spontaanisti usein esimerkiksi poikien jonoon tai tyttöjen leikkeihin mukaan sukupuolittavissa tilanteissa, ja väittää toistuvasti olevansa toista sukupuolta. (Huuska & Karvinen 2012, 35–41.)

Ihmistä, jolla on voimakas sukupuoliristiriita, kutsutaan transsukupuoliseksi. Heitä voivat olla transnainen, transmies tai muunsukupuolinen, vaikka tosin kaikki muunsukupuoliset eivät ole transsukupuolisia, sillä sukupuoliristiriidan voimakkuus vaihtelee. Transsukupuolisten ihmisten sukupuoli-identiteetti on erilainen kuin syntymässään määritelty sukupuoli. Tehokkain tapa kehittää sukupuoli-identiteettiään itselleen ominaisemmaksi, on kehon piirteiden muokkaaminen. Kaikki eivät kuitenkaan tarvitse sukupuolen korjausprosesseja, sillä pelkästään erilaisten vaatteiden käyttäminen tai sukupuolen ilmaisun muuttaminen voivat tuoda sukupuoli-identiteettiä lähemmäs omaa kokemusta sukupuolestaan. Heille tärkeää on voida kokea itsensä yhtä tärkeäksi kuin muutkin ihmiset, vaikka he ovatkin kokeneet sukupuoliristiriidan äärimuodon. Sen sijaan, että käytettäisiin trans-etuliitettä, heidät tulisi kohdata ja nähdä pelkästään naisina, miehinä tai muunsukupuolisina. (Seta b.)

4 Sukupuolisensitiivinen kasvatusilmapiiri

4.1 Kasvattajien toiminta ja malli varhaiskasvatuksessa

Varhaiskasvattajien tulisi kiinnittää enemmän huomiota puheen ja vuorovaikutuksen määrään sekä laatuun eri sukupuolta olevien lasten kanssa. Päiväkodin kaikessa toiminnassa on keskeistä aikuisten ja lasten välinen vuorovaikutus, jonka tulisi olla tasa-arvoista tytöille, pojille ja muita sukupuolia ilmentäville lapsille. Silti kasvatuksessa sukupuolistavat puheet ja käytännöt ovat läsnä päiväkodin erilaisissa arjen toiminnoissa. Harvoin kukaan kuitenkaan käyttäytyy tahallaan epätasa-arvoisesti, mutta sukupuolistavat käytännöt ovat niin arkipäiväisiä tilanteita, että niitä ei aina tietoisesti tunnisteta ja huomata. Lapset kuitenkin omaksuvat nopeasti sukupuolen määrittelyt ja mallit sekä alkavat tavallisesti toistaa puheissaan ja toiminnassaan näitä normittuneita sukupuolirooleja. He oppivat havainnoimalla määrittelemään sukupuolelle niin sanotusti oikeanlaista toimintaa. (Ylitapio-Mäntylä 2020, 282.) Tästä syystä kasvattajien olisi hyvä kiinnittää huomiota jopa niihin aivan pienimpiinkin eleisiin ja ilmeisiin, sillä niilläkin on vaikutusta siihen, miten lapsi vastaisuudessa ilmaisee sukupuoltaan ja suhtautuu muiden ihmisten sukupuolten ilmaisuun. Kaikille lapsille tulee sallia kaikenlaisia tunteita ja niiden näyttämistä. (Opetus- ja kulttuuriministeriö.)

Kasvattajien on myös hyvä pohtia enemmän sitä, millaisen tilan he antavat lasten toiminnalle. Usein leikkutilaa rajoitetaan niin, että pojilla on enemmän vapauksia liikkua, sillä tyttöjen ei odoteta riehuvan niin paljoa. Ajatellaan, että tytöille riittää paikka pöydän äärestä piirtäen tai askarellen. Tästä muodostuu sukupuolisidonnainen stereotypia, jossa tyttöjen oletetaan olevan hiljaisia ja poikien vilttejä. (Ylitapio-Mäntylä 2020, 286–288.) Päiväkoti-ikäiset lapset ovat hyvin herkässä iässä omaksumaan sukupuolistereotyppejä, jotka puolestaan usein johtavat syrjintään ja muiden epätasa-arvoiseen kohteluun (Laine 2019). Sukupuolisensitiivinen kasvattaja tiedostaa toimintansa sukupuolistavat käytännöt ja osaa purkaa niitä päiväkodin arjessa omalta osaltaan. Hän näkee erot tyttöjen kesken ja poikien kesken, eikä tyttöjen ja poikien välillä. (Ylitapio-Mäntylä 2020, 289.)

Päiväkodissa aikuiset toimivat malleina lapsille ja lapset saattavat jopa ihannoida heitä. Siksi mallina toimimisen pitäisi olla harkittua ja henkilöstön tehdä työtehtäviä ilman sukupuolistereotypioita. Sukupuolen mukainen työnjako on usein tiedostamaton toimintatapa, eikä sitä huomaa ennen kuin siihen osaa kiinnittää huomiota. Olisikin hyvä pohtia, vaikuttaako kasvattajan sukupuoli erilaisiin arjen toimintoihin. Esimerkiksi siivoavatko pelkästään naistyöntekijät, ja tekevätkö miestyöntekijät kaikki korjaustyöt. Varhaiskasvatustyö on naisvaltaista ja siksi sinne halutaan miehiä enemmän töihin. Heidän uskotaan tuovan

jämäkkyyttä sekä rentoa ja säännöistä vapaampaa tapaa tehdä työtä. Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden näkökulmasta miesten palkkaaminen päiväkoteihin ei kuitenkaan ole ratkaisu sukupuolisensitiivisemmän kasvatuksen toteutumiselle, jos miehet ja naiset eivät tiedosta kasvatuksen sukupuolittuneita käytäntöjä. (Ylitapio-Mäntylä 2012b, 93–96.)

Kasvattajien asenteen lisäksi ihan konkreettisilla asioilla voidaan saada varhaiskasvatuksesta enemmän sukupuolisensitiivinen. Päiväkodin värimaailmaan, lapsille suunnattuun kirjallisuuteen ja leikkivälineisiin voi kiinnittää huomiota, ja pohtia kriittisesti, miten niissä näyttäytyvät sukupuoliroolit sekä sukupuoli- ja heteronormatiivisuus. Sukupuolen moninaisuutta kunnioittaa, jos värimaailma ei ole kaksijakoinen, kuten vaaleanpunainen ja vaaleansininen. Kirjoista voi tutkia yhdessä lasten kanssa, esiintyykö niissä hahmoja, joiden sukupuoli ei tule esille tai jotka ovat sukupuoleltaan moninaisia. Lisäksi voidaan pohtia vaihtoehtoisia rooleja lastensatujen hahmoille sekä satujen ratkaisuille. (Huuska & Karvinen 2012, 48.) Myös leikit ja lelut jakautuvat usein sukupuolen mukaan. Lapset omaksuvat nopeasti, että prinsessaleikit kuuluvat tytöille ja palomiesleikit pojille. Yhtä lailla leluja tuotetaan lapsille siten, että he oppivat pinkkien barbien olevan tyttöjen leluja ja sinisten autojen poikien leluja. Päiväkodissa kasvattajien tulisi opettaa, että kaikki saavat leikkiä millä leluilla tahansa, ja antaa jokaiselle lapselle mahdollisuus kaikenlaiseen leikkiin sukupuoleen katsomatta. (Ylitapio-Mäntylä 2012c, 73.)

Keskustelut tasa-arvosta, sukupuolista ja niiden moninaisuudesta avaavat mahdollisuuksia lasten tasa-arvoisen ajattelun kehittymiselle (Kalliokoski 2018, 24). Lapsille on hyvä kertoa kaikista sukupuolista ja suuntautumisista arvostavaan sävyyn, sillä ryhmässä voi aina olla joku, joka kokee asian henkilökohtaisesti. Heille on hyvä viestittää, että sukupuolen kokemus ja ilmaisu omalla tavallaan on täysin normaalia ja hyväksyttävää. Myöskään lasten ihastumisia saman sukupuolen edustajiin ei tulisi ohjata heteronormatiiviseen suuntaan. Lapsilla ei vielä ole seksuaalista suuntautumisidentiteettiä, mutta he voivat tuntea erilaisuutta sukupuolen kokemisessa tai ihastuessaan samaa sukupuolta olevaan. Kun kasvuympäristö on avoin ja hyväksyvä, on lasten helpompaa ilmaista kokemuksiaan ilman, että heidän täytyy peitellä kiinnostuksen kohteitaan. (Huuska & Karvinen 2012, 36–42.)

4.2 Tasa-arvo ja tasa-arvokasvatus

Sukupuolisensitiivisyydestä puhuttaessa on tärkeää puhua myös tasa-arvosta, sillä se liittyy sukupuolisensitiivisyyden käsitteeseen hyvin vahvasti. Tasa-arvoa toteuttamalla kasvatusilmapiiristä saadaan sukupuolisensitiivisempi, sillä kaikille lapsille annetaan samanlaiset mahdollisuudet ja tiedot.

Tasa-arvo on yksi suomalaisen yhteiskunnan keskeisimmistä perusarvoista. Tavallisimmin sillä viitataan Suomessa sukupuolten väliseen tasa-arvoon, johon mekin opinnäytetyölämme viittaamme. Tasa-arvo sukupuolten välillä tarkoittaa vallan ja resurssien jakautumista tasavertaisesti kaikkien sukupuolten kesken. Tasa-arvoisessa yhteiskunnassa on vähemmän eriarvoisuutta sekä vähemmän väkivaltaa kuin epätasa-arvoisessa yhteiskunnassa. (THL 2021.)

Moniin varhaiskasvatusta käsitteleviin asiakirjoihin, perustuslakiin, tasa-arvolakiin sekä lasten oikeuksien sopimukseen on kirjattu sukupuolesta riippumaton tasa-arvoinen kohtelu. Tasa-arvokasvatuksessa jokaista lasta sukupuolestaan riippumatta kohdellaan samalla tavalla ja sen tavoitteena on tukea lapsen kasvua omaksi itsekseen. Sen avulla voidaan purkaa sukupuoleen liittyviä asenteita ja oletuksia. Tämä ei kuitenkaan muutu käytännöksi, jos sen toteuttamiseen ei ole riittävästi tietoa ja työkaluja. (Opetus- ja kulttuuriministeriö.)

Tasa-arvoa on syytä soveltaa kasvatustoiminnassa jatkuvasti. Tasa-arvokasvatus onnistuu varhaiskasvatuksessa parhaiten, kun työntekijöillä on noudatettavanaan toimintasuunnitelma. Tärkeää on havainnoida toimintaa säännöllisesti ja keskustella siitä tiimin kanssa. Erityisesti videointi on todella tehokasta, sillä se voi paljastaa pinttyneitä epätasa-arvoisia menetelmiä, joita on tiedostamattaan tehnyt. (Sundell & Forsblom-Sinisalo 2012, 133.) Tasa-arvokasvatusta ohjaavat kolme peruseriaatetta: sukupuoleen liittyvien yleistysten ja oletusten tunnistaminen, kielteisen huomion korvaaminen myönteisellä sekä pienet muutokset rutiineihin, jotka kannattelevat suuria rakenteita. Jokaisessa arjen sosiaalisessa kohtaamisessa pystytään edistämään tasa-arvoa. (Opetus- ja kulttuuriministeriö.) Tärkeää on myös, että varhaiskasvatuksen johtohenkilöstö ja kuntapäätäjät ottavat tasa-arvon ja sukupuolisyrjinnän estämisen tavoitteeksi itselleen sekä mahdollistavat varhaiskasvatuksen henkilöstölle jatkuvan täydennyskoulutuksen liittyen tasa-arvoon ja sukupuolisensitiiviseen kasvatukseen. Näin voidaan varmistaa, että henkilökunta on tietoista, ennakkoluulotonta ja osaavaa. (Liimola 2021.)

Ihmiset tarttuvat usein tasa-arvokeskustelussa argumenttiin, jonka mukaan mikäli he eivät itse ole kokeneet tietynlaista kohtelua, ei sellaista kohtelua voi olla olemassa. Tasa-arvokasvatus tekee näkyväksi kaikenlaisia kokemuksia ja auttaa lasta ymmärtämään toisten ihmisten kokemuksia. Lapset ovat osaltaan mukana tasa-arvotyön tekemisessä, ja heille on annettava tilaa kysyä ja keskustella. (Opetus- ja kulttuuriministeriö.)

4.3 Sukupuolisensitiivisen kasvatuksen ja tasa-arvon kehitys yhteiskunnassa

Varhaiskasvatuksen kasvuympäristön sukupuolirooleja tutkittiin Suomessa ensimmäistä kertaa 1970-luvulla. Silloin toteutettiin neljän helsinkiläisen päiväkodin sukupuolittunutta

toimintaa havainnoiva hanke, joka osoitti aiheen jatkoselvityksen tarpeen, mutta ei kuitenkaan johtanut merkittäviin toimenpiteisiin teorian ja käytännön toiminnan yhteensovittamiseksi. Joitakin tasa-arvokasvatuksen hankkeita toteutettiin tämän jälkeen, mutta sukupuolisensitiivistä kasvatusteorioita on suomalaisessa varhaiskasvatuksessa toteutettu lähinnä projektiluonteisesti. Käsitteenä sukupuolisensitiivisyys otettiin puheeksi suomalaisessa varhaiskasvatuksellisessa tutkimuskeskustelussa kunnolla vasta 2000-luvulla. Silloin ilmestyivät ensimmäiset väitöstutkimukset aiheesta. (Paumo 2012, 143–144.)

Naisasialiitto Unioni ry:n hallinnoima hanke edisti merkittävästi sukupuolisensitiivistä kasvatusta maanlaajuisesti. Hanke käynnistyi elokuussa 2010 ja siihen rekrytoitiin kolme helsinkiläistä päiväkotia. Projektin päätavoitteena oli selvittää, kuinka tasa-arvoisesti päiväkodin arjessa kohdellaan lapsia. Päiväkodin arkea kuvattiin säännöllisesti ja niistä saadun tiedon perusteella välittyi kuva kasvattajien sukupuolittuneista ajatusmalleista. Hankkeessa mukana olleet työntekijät kertoivat videomateriaalien näkemisen vaikuttaneen heidän toimintaansa välittömästi. Kehittämistoiminta jätti pysyvän jäljen päiväkotien arkeen, minkä ansiosta nykypäivänä varhaiskasvatus on saatu sukupuolisensitiivisemmäksi esimerkiksi päivitettyjen varhaiskasvatussuunnitelmien myötä. (Paumo 2012, 145–146.)

Vielä tänäkin päivänä varhaiskasvatuksessa esiintyy sellaisia toimintakulttuureja, jotka sisältävät sukupuolittavia käytänteitä, toimintatapoja ja normatiivisia asenteita. Nykyään kuitenkin yhä enemmän yritetään painottaa tasa-arvoiseen ja sukupuolisensitiiviseen kasvatukseen sekä keskitytään sen kehittämiseen. Uusimpaan Varhaiskasvatussuunnitelman perusteisiin (2018) on tarkennettu toimintakulttuuria ohjaavia periaatteita, joiden mukaan varhaiskasvatuksen tulee olla sukupuolisensitiivistä. Henkilöstöä ohjeistetaan rohkaisemaan lapsia tekemään valintoja ilman sukupuoleen sidottuja stereotyyppisiä rooleja ja ennako-odotuksia. Sen mukaan henkilöstöltä myös edellytetään herkkyyttä ja sukupuolisensitiivisyyttä havaita lasten leikkialoitteita ja reagoida niihin sopivalla tavalla. Lisäksi varhaiskasvatustalain uudistettiin vuonna 2015 ja sen yhdeksi merkittäväksi tavoitteeksi asetettiin yhdenvertaisuuden ja sukupuolten tasa-arvon edistäminen (Varhaiskasvatustalain 540/2018).

Tasa-arvotyön kehittäminen näkyy vahvasti myös nykyisen pääministeri Sanna Marinin hallituksessa. Sen yhtenä tavoitteena on edistää sukupuolten tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta suunnitelmallisesti varhaiskasvatuksessa. Toimenpiteenä hallitus säätää velvoittavat tasa-arvosuunnitelmat varhaiskasvatukseen, jotka laaditaan vuosittain toimipaikoissa yhteistyössä henkilöstön kanssa. Tasa-arvolain (609/1986) muuttamista koskeva

lainvalmistelutyö on aloitettu varhaiskasvatuksen osalta sosiaali- ja terveysministeriön toimesta. (Valtioneuvosto.)

Tasa-arvolain noudattamista valvoo Suomessa tasa-arvovaltuutettu, joka on vuosina 2017–2022 Jukka Maarianvaara. Tasa-arvovaltuutettu on riippumaton ja itsenäinen lainvalvontaviranomainen, joka toimii oikeusministeriön hallinnon alaisena. Tasa-arvovaltuutetun tehtäviin kuuluvat myös sukupuolten tasa-arvon ja tasa-arvolain toteutumisen edistäminen, ohjeiden ja aloitteiden antaminen tasa-arvolakia koskevissa kysymyksissä sekä puuttuminen sukupuolen ilmaisuun liittyviin syrjintätapauksiin. Tasa-arvovaltuutettu valvoo ja seuraa naisten ja miesten välisen tasa-arvon toteutumista yhteiskunnassa, mutta myös sukupuolivähemmistöjen syrjintäsuojan toteutumista. Tämä koskee niin työpaikoilla tapahtuvaa syrjintää, kuin esimerkiksi kouluissa ja muissa oppilaitoksissa tapahtuva syrjintää. Hän tekee myös yhteistyötä kansainvälisesti muiden eurooppalaisten ja pohjoismaisten syrjintäviranomaisten kanssa. Jos henkilö kokee tulleen syrjityksi, hän voi ottaa yhteyttä tasa-arvovaltuutettuun. (Tasa-arvovaltuutettu.)

Tasa-arvovaltuutettu edistää tasa-arvoa lasten näkökulmasta siten, että kaikille annetaan samanlaiset mahdollisuudet ja lähtökohdat itsensä ammatilliseen kehittämiseen. Tasa-arvoa edistetään oppilaitoksissa ja varhaiskasvatuksessa lasten ikä- ja kehitystaso huomioiden. Materiaali, jonka avulla lapsia opetetaan, ei saa edistää ennakkoluulojen ja kaavaisten sukupuoliroolien syntymistä tai ylläpitää niitä. Tasa-arvovaltuutettu neuvoo myös kiinnittämään huomiota ohjaajien ja opettajien omaan toimintaan ja sen vaikutukseen lasten mielipiteisiin ja toimintaan. (Tasa-arvovaltuutettu.)

5 Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoite

5.1 Tavoite ja tarkoitus

Opinnäytetyön tarkoitus oli antaa työkaluja sukupuolisensitiivisyyttä käsittelevään keskusteluun ja sukupuolisensitiivisen toiminnan toteuttamiseen päiväkotiarjessa, jotta tasa-arvon edistäminen nähtäisiin yhä suurempana tavoitteena varhaiskasvatuksessa. Tuokioiden ja alkukyselyn avulla tahdottiin herättää ajatuksia sukupuolesta ja sen ilmentämisestä niin lapsissa kuin kasvattajissakin. Kyselyn oli määrä motivoida ohjaajia ja opettajia aiheen perinpohjaiseen tutustumiseen, sekä saada kyselyn vastaajat pohtimaan omaa suhtautumistaan sukupuolisensitiiviseen kasvatukseen ja arvioimaan omaa toimintaansa sen edistäjinä. Tarkoituksena oli tuottaa tuokioiden avulla jotakin konkreettista, jota voidaan käyttää apuna keskustelun avaamiseen lasten kanssa, ja jonka avulla voidaan yhä paremmin toteuttaa tasa-arvolain periaatteita ja vaatimuksia. Tuokioiden tarkoitus oli myös tarjota lapsille mahdollisuus puhua aiheesta turvallisessa ympäristössä. Kodeissa keskustellaan eri tavoin sukupuolista ja niiden kokemisesta, joten tuokiot mahdollistavat kaikille lapsille tilan asian käsittelyyn tasavertaisesti.

Tarkoituksena oli tehdä kaksi erillistä tuokiota, jotka on suunnattu hieman eri-ikäisille lapsille. Tuokioissa kehitettiin muutama lapsille ymmärrettävä tapa keskustella aikuisen kanssa sukupuolista ja niiden ilmaisuista. Tarkoituksena oli tehdä noin 30 minuutin mittaiset tuokiot, jotta ne olisivat tarpeeksi lyhyitä ja lapset jaksaisivat keskittyä niihin. Tuokiot räätälöitiin tietyn päiväkodin tarpeisiin alkukyselyssä saatujen vastausten perusteella. Tavoitteena oli antaa tuokioiden aikana ryhmän ohjaajille esimerkkejä leikkillisistä toiminnoista sekä satukirjasta, jossa edistetään hyväksyvää ja sukupuolen moninaisuuden huomioivaa kerrontaa. Toimme toimintatuokioihin paikalle myös tuokioiden aikana luettavaan satuun liittyvän pehmolelun, jonka avulla ohjaajat voivat ottaa asian uudelleen esiin lasten kanssa tuokioiden jälkeen. Tuokioita ei suunniteltu vain antamaan lapsille tietoa, vaan tarkoituksena oli myös antaa aikuisille konkreettisia esimerkkejä ja vinkkejä sukupuolisensitiivisyyden käsittelyyn ja edistämiseen varhaiskasvatusarjessa.

Opinnäytetyön tavoitteena oli herättää varhaiskasvatuksessa ajatuksia ja keskustelua tasa-arvosta ja kaikkien yhdenvertaisista mahdollisuuksista. Pieni lapsi ei ole vielä välttämättä varma, millaiseksi hän kokee oman sukupuoli-identiteettinsä tai millaiseksi hän kokee muut ihmiset. On tärkeää, että yhteiskunta antaa jokaiselle mahdollisuuden toteuttaa itseään, ja varhaiskasvatus on todella tärkeä osa tätä mahdollisuutta. Erittäin tärkeää on myös, että kasvattajat huomaavat oman roolinsa mahdollisuuden antajina, ja että he kokevat velvollisuudekseen tarjota jokaiselle yhdenvertaiset lähtökohdat tulevaisuutta ajatellen.

Muita ihmisiä on hyvä oppia kunnioittamaan pienestä pitäen, joten varhaiskasvatuksessa tämän opetteluun on oiva tilaisuus. Varhaiskasvatuksen henkilöstö toimii esimerkkinä lapsille, ja lapset oppivat kunnioitusta toisia ihmisiä kohtaan juuri näistä esimerkeistä.

5.2 Toimeksiantaja

Tämän opinnäytetyön toimeksiantajana toimi Kaakkois-Suomen varhaiskasvatuksen kunnallinen päiväkoti. Yhteydenpito toimeksiantajan kanssa aloitettiin sähköpostin välityksellä syksyllä 2020. Toiminnalliset tuokiot pidettiin 2–5 –vuotiaiden ryhmässä ja kyselyt lähetettiin saman ryhmän työntekijöille. Samalla lähetettiin saatekirje (Liite 1), jossa kerrottiin tiivistysti, mikä henkilöstölle tehtävän kyselyn tarkoitus on ja millainen se on sisällöltään. Kyseisen ryhmän toinen opettaja oli ollut mukana koko vuoden kestävässä projektissa turvataitoihin liittyen, joten opinnäytetyön aihe liittyi tähän teemaan hyvin. Ryhmässä oli aiemmin tutustuttu kehotuntemukseen, kuten toisen kehon koskemiseen ja siihen, miten reagoida, kun jokin asia ei tunnu kivalta. Tämä tuntui sopivalta kohderyhmältä, ja toimintatuokiot räätälöitiin tämän ryhmän tarpeita vastaaviksi jatkaen kehotuntemuksesta puhumista eri sukupuolten välillä, sekä aiheen pidemmälle viemistä.

Yhteistyö toimeksiantajan kanssa jatkui suunnittelemalla yhdessä toimintatuokioiden sisältöjä sähköpostien välityksellä. Suunnitteluvaiheessa ryhmän opettajaa tavattiin kerran videon välityksellä ja videopuhelun aikana sovittiin tarkemmin tuokioiden tavoitteista ja aika-tauluista. Opettajan toiveet tuokioiden sisältöihin liittyen otettiin suunnittelussa huomioon, ja ne kirjattiin ylös. Toimeksiantajan kanssa sovittiin kyselylomakkeen lähettämisen ajankohdaksi kevät 2021, ja kerrottiin sen tulevan kasvattajille Webropol-linkkinä sähköpostiin. Kyselystä saatujen vastausten perusteella toiminnalliset tuokiot pyrittiin painottamaan niin, että ne palvelisivat mahdollisimman hyvin varhaiskasvattajia. Kyselyt lähetettiin sekä opettajille, että hoitajille, sillä heistä jokainen on läsnä lapsen arjessa ja vastuussa laadukkaasta kasvatuksesta omalta osaltaan. Sovittiin yhdessä, että kasvattajat, jotka eivät päässeet seuraamaan ensimmäistä toimintatuokiota, tulisivat seuraamaan jälkimmäistä tuokiota. Näin jokainen pääsisi osalliseksi opinnäytetyön toiminnallisuutta ja pystyisi antamaan palautetta tuokioista. Yhdessä henkilöstön kanssa sovittiin myös palautekyselyn lähettämisaikahodasta, joka oli kolme päivää toimintatuokioiden jälkeen.

6 Toiminnallinen osuus

6.1 Kehittämistyö

Tämä opinnäytetyö on uudistamisperustainen kehittämistyö. Siinä etsitään jotakin uutta kohtaamalla erilaisia rajapintoja. Kehittämistyön lopputuotoksena voi esimerkiksi uudistaa toimintaprosessia tai luoda uutta työkulttuuria. (Ojasalo ym. 2015, 26.) Kehittämistehtävinä tässä opinnäytetyössä on koota tietoa sukupuolisensitiivisyydestä, selvittää varhaiskasvattajien näkemykset sukupuolisensitiivisyyttä edistävästä käytännöistä, tuokioiden laatiminen ja yhteiskehittäminen kasvattajien kanssa, tuokioiden pilotointi sekä niiden arviointi suhteessa tutkimusmateriaaliin, eli kyselystä saamiimme havaintoihin ja tietoperustaan. Kuviossa 1 esitetään kehittämistehtävien eteneminen vaihe vaiheelta.

Kuvio 1. Kehittämistehtävien eteneminen

Kehittämistutkimuksen taustalla on ilmiö, prosessi tai asiantila, jonka halutaan olevan paremmin ja tehdä siihen muutos. Siinä missä perinteinen tutkimus pyrkii vain ymmärtämään tai yleistämään ilmiötä, ei se puolestaan kehittämistutkimukselle riitä. Saatu ratkaisu vietään tai sovelletaan konkreettisesti toimintaympäristöön. Onnistuneessa kehittämistutkimuksessa saadaan tutkimustuloksena muutos entiseen, ja tulosta voidaan hyödyntää muuallakin. Kehittämistutkimus ei ole oma erillinen tutkimusmenetelmä, vaan siinä käytetään tilanteen ja kehittämiskohteen mukaan erilaisia tutkimusmenetelmiä. Kyseessä on siis monimenetelmäinen tutkimusote. (Kananen 2012, 13–43.)

Tämän opinnäytetyön kehittämistehtävän taustalla on ajatus siitä, että varhaiskasvatukselle voisi olla hyödyllistä kehittää toiminnallinen menetelmä, joka tukisi sukupuolisensitiivisen kasvatuksen toteutumista. Aikaisempien tutkimusten perusteella voidaan todeta, että vaikka kasvattajat pitävät usein toimintaansa tasa-arvoisena ja tietävät sen merkityksen, se ei silti aina täysin toteudu. Tasa-arvon velvoitteen kirjaaminen ohjaaviin lakeihin ja asiakirjoihin ei yksinään riitä, sillä kasvattajien tulisi saada myös konkreettisia keinoja sen edistämiseen arjessa. Tutkimusten perusteella voidaan olettaa ilmiö, jossa kasvattajilla on vielä epäselvyyttä, kuinka sukupuolisensitiivistä kasvatusta pitäisi toteuttaa. Käsitteenä sukupuolisensitiivinen on osittain vielä vakiintumaton kielenkäytössä. (Alasaari & Katainen 2016; Lantela 2019.)

6.2 Toiminnallisuus

Toiminnallinen opinnäytetyö on vaihtoehto ammattikorkeakoulussa tehdylle opinnäytetyölle. Se voi olla käytännön toiminnan ohjeistamista, opastamista tai toiminnan järjestämistä. Lopputuloksena tehdään konkreettinen tuotos, kuten ammatilliseen käytäntöön suunnattu ohjeistus tai tapahtuman toteutus. (Vilka & Airaksinen 2003, 9.) Tämän opinnäytetyön konkreettisena tuotoksena oli tapahtuman toteutus. Siinä sovellettiin konkreettisesti käytäntöön aiemmin mainittu kehittämistutkimuksen taustalla olevaan ilmiöön ratkaistu toimintamalli.

Tapahtumien suunnitteluvaiheessa tehtiin toimintasuunnitelmat, joita noudatettiin toteutuksen aikana. Toimintasuunnitelma on hyvä tehdä, sillä opinnäytetyön idean ja tavoitteiden täytyy olla tiedostettuja, perusteltuja ja harkittuja. Sen avulla jäsennetään myös itselle, mitä ollaan tekemässä. Seuraavaksi on suunniteltava, millaisin keinoin idean tavoitteet ovat toteutettavissa. Miten toiminnasta saadaan tavoitteellista niin lapsille, varhaiskasvattajille, kuin opinnäytetyön tekijöille? Mitä materiaaleja tarvitaan ja miten ne hankitaan? Toimintasuunnitelmaan on lisäksi syytä arvioida tapahtuman aikataulu, jotta toimeksiantaja osaa järjestää sille tarpeeksi aikaa. (Vilka & Airaksinen 2003, 26–27.) Tapahtumia varten kustansimme tarvittavia materiaaleja itse, tai teimme niitä käsin. Toimintasuunnitelmissa resurssit arvioitiin riittäviksi toiminnallisten tuokioiden toteuttamiseen.

Toiminnot suunniteltiin sopivan pituisiksi ja lapsiryhmälle sopiviksi. Yhden asian harjoitteluun 3–5-vuotiaat lapset jaksavat keskittyä noin 5–15 minuuttia, joten sovittiin, ettei jäädä liian pitkäksi aikaa yhden osion pariin, vaan seurataan tilannetta ja lasten jaksamista paikan päällä. Tämän ikäiset lapset jaksavat keskittyä ohjaukseen kokonaisuudessaan noin 20–40 minuuttia kerrallaan, joten toimintojen kokonaiskestot suunniteltiin tämän mukaan. Pienet lapset oppivat parhaiten leikin kautta, joten suunnitelmana oli pitää tuokiot leikki- ja liikuntapainotteisina. Tuokioiden rakenne suunniteltiin siten, että lapset jaksaisivat keskittyä koko

toiminnan ajan. Tähän hyödynnettiin yleistä liikuntatuokion tuntirakennetta; aloitus, alkulämmittely, harjoitusosa ja lopetus. Tuokion alussa on hyvä selvittää, ketä on paikalla sekä virittäytyä tuokion aiheeseen kertomalla mitä tulemaan pitää. On hyvä myös kertoa, miksi kyseisiä asioita harjoitellaan, sillä perustelut motivoivat. Alkulämmittelyllä on tarkoitus liikua vauhdikkaasti ja rentouttaa tunnelmaa. Harjoitusosiossa voidaan kerrata aikaisemmin opittuja asioita ja opetella uutta tietoa. Lopetuksessa on tärkeä antaa koko ryhmälle positiivista palautetta ja kysyä myös heidän mielipidettään pidetystä tuokiosta. (Nuori Suomi ry.)

Arvioitiin, että toiminnallisten tuokioiden tavoitteet saadaan parhaiten toteutettua sadun avulla. Tavoitteena oli, että lapsille jäisi sadusta mieleen sanoma, joka tarinan kautta haluttiin tuoda ilmi, ja josta myös varhaiskasvattajat voivat ottaa mallia sukupuolisensitiivisyyden konkreettisessa edistämisessä. Satujen avulla pystytään turvallisesti opettelemaan erilaisten tunteiden tunnistamista ja kokemista. Empatia ja myötätunto vahvistuvat satuja kuuntelemalla ja lapset oppivat satuihin eläytymällä erilaisia elämäntaitoja. Satujen kautta voidaan myös puhua vaikeista asioista. Niissä voi esiintyä samanlaisia ongelmia kuin lapsella, mutta silloin kun hahmot ovat esimerkiksi eläimiä, ongelmat eivät tule liian lähelle lapsen maailmaa. (Savas, 6.) Tuokioihin valittiin satukirja, joka sopi aiheeseen, sillä kyseisessä sadussa puhutaan toisten hyväksymisestä ja sukupuoliroolien rikkomisesta. Satukirjassa oli paljon kuvia, jotta myös lapset, joilla on kielellisiä haasteita, jaksaisivat seurata sitä mahdollisimman hyvin.

Tavoitteiden toteutumisen kannalta oli lisäksi tärkeää kehittää toiminnat, joissa lapset pääsevät itse pohtimaan aihetta. Päädyttiin suunnittelemaan kyllä vai ei -jana, jota pitkin lapset pääsevät liikkumaan siihen kohtaan, mitä mieltä he ovat erilaisista asioista. Joidenkin lasten voi olla vaikea sanoa mielipiteitään ääneen, joten liikkumalla vastauksen luokse mielipiteen ilmaiseminen voi tuntua helpommalta. Tämä mahdollistaa myös hiljaisempien lasten osallistumisen sekä kuulluksi ja nähdyksi tulemisen. Kyseisen toiminnan todettiin olevan kuitenkin vielä hankala pienimmille lapsille, joten heille kehitettiin kuvien metsästys -leikki. Siinä lapset pääsevät itsenäisesti pohtimaan kuvien perusteella, kummalle sukupuolelle erilaiset asiat kuuluvat. Loppuun suunniteltiin, että kuvat käydään vielä läpi ja keskustellaan niistä yhdessä. Myös tässä toiminnassa jokainen lapsi pääsee osalliseksi ja saa heidät samalla liikkumaan ympäri salia.

Yllä olevien harjoitteiden lisäksi tarkoituksena oli pitää huolta myös muissa hetkissä, että jokainen lapsi tulee kuulluksi ja saa osallistua toimintoihin haluamallaan tavalla. Lasten osallisuutta varhaiskasvatuksessa vahvistaa heidän sensitiivinen kohtaamisensa ja myönteinen kokemus kuulluksi tulemisesta. Osallisuuden kautta kehittyvät lasten ymmärrys yhteisöstä, oikeuksista, vastuusta ja valintojen seurauksista. Lasten näkemyksiä ja mielipiteitä

pitää arvostaa. (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018, 30.) Olimme alkulämmittelyksi lasten ehdottaman toiveleikin, jotta he saivat itse suunnitella ja päättää, mitä tehdään.

Toimintatuokioiden työnjako sovittiin siten, että toinen ohjaajista otti vastuun toiminnan etenemisestä ja toinen kirjoitti näkemiään havaintoja ylös. Havaintojen tarkoituksena oli kertoa itsellemme toimintatuokioiden toimivuutta ja reflektoida ohjaajien omaa toimintaa jälkeensä. Näin ollen havainnoija sai mahdollisimman hyvän työrauhan lasten havainnointiin. Havaintojen tekijä ei kuitenkaan toiminut täysin ulkopuolisena tarkkailijana, vaan osallistui tuokioon mukaan olemalla läsnä ja taustatukena toiminnan vetäjälle. Toisella ohjauskerralla rooleja vaihdettiin. Tarkoituksena oli kirjoittaa havainnot paperille tarkasti ja panostaa siihen, että vältyttiin tekemästä tilanteista omia tulkintoja. Oli tärkeää, että havainnot päästiin heti kirjaamaan ylös, sillä myöhemmin kirjoitettuna tapahtuneet asiat olisivat voineet osittain unohtua ja myös muuttua ajan saatossa.

6.3 Toimintatuokioidet

Toimintatuokioidet oli suunniteltu sopimaan juuri tietyn ryhmän lapsille. Ne toteutettiin eräässä kaakkoissuomalaisessa päiväkodissa keväällä 2021. Ryhmän lapset jaettiin kahteen pienryhmään iän perusteella, jolloin ensimmäiseen toimintatuokioon osallistui 2–3-vuotiaita ja toiseen toimintatuokioon 4–5-vuotiaita.

Molemmissa tuokioissa luettiin sama satu, jonka päähenkilönä oli Aki-niminen krokotiili, joka piti mekoista ja pelkäsi kertoa tästä isälleen. Sadun yhteyteen otettiin mukaan krokotiilikäsinukke, jolla oli päällään mekko. Lapset saivat tutustua ja silittelä krokotiilia ennen sadun lukemista. Käsinukke valmisteli lapset kirjan teemaan, ja auttoi sellaisia lapsia, joita hurjat eläimet saattoivat jännittää. Pehmeä käsinukke toi sadun lähemmäs lapsia ja piti yllä kiinnostusta kuunnella satu loppuun asti. Sadun lukemisen jälkeen keskusteltiin lasten kanssa sadusta ja puhuttiin siitä, kuinka tärkeää toisten ihmisten kunnioittaminen on, ja miten jokainen saa olla rohkeasti oma itsensä. Lapsilta kysyttiin muun muassa sitä, oliko mekon pukeminen heidän mielestään oikein, mitä mieltä isä Akista oli ja mikä häntä isälle kertomisessa huolestutti. Lapset miettivät viisaasti, että Aki varmasti jännitti kertomista isälle siksi, että hän pelkäsi, mitä isä sanoisi Akin mekosta, koska mekot ovat perinteisesti tyttöjen juttuja. Puhuttiin myös siitä, oliko oikein, että kirjassa hyeenat kiusasivat Akia mekosta.

Toisessa toimintatuokiossa pidettiin satuhetken lisäksi isommille lapsille lyhyt opetustuokio puhumalla kehoista ja ihmisbiologiasta, intersukupuolisuudesta ja muunsukupuolisuudesta. Aihe herätti lapsissa paljon ajatuksia. Lapsilta kysyttiin, mitä eroa heidän mielestään on tyttöillä ja pojilla, ja pidettiin samalla käsissä malleina piirroksuvia näistä sukupuolista. Seuraavaksi kysyttiin, että mitä jos ei tunnistaakaan kumpaa sukupuolta joku on? Lapsille

kerrottiin, että on olemassa tyttöpoikia ja poikatyttöjä joko keholtaan tai mieleltään, ja että Suomessakin syntyy yli 20 vauvaa, joiden kehosta ei pysty päättämään kumpaa sukupuolta he ovat, ja tätä kutsutaan intersukupuolisuudeksi. Kerrottiin myös, että joskus syntymässään määritelty tyttö voi kokea olevansa enemmän poika, ja päinvastoin. Joskus taas ei välttämättä koe olevansa kumpaakaan sukupuolta, mitä kutsutaan muunsukupuolisuudeksi. Tämän jälkeen tehtiin lapsille kuitenkin selväksi, etteivät edellä mainitut ole sairauksia, vaan ihmisen ominaislaatu ja tapa elää. Lopuksi heräteltiin lasten ajatuksia kysymällä, mitä he itse ajattelisivat, jos kohtaisivat lapsen, joka ei ole tyttö eikä poika.

Sadun lukemisen ja keskustelun jälkeen siirryttiin hetkeksi taas liikunnalliseen toimintaan. Ensimmäisessä toimintatuokiassa ohjeistettiin lapset etsimään huoneeseen piilotettuja kuvia, joissa oli muun muassa prinsessojen ja prinssien kuvia, nalleja, autoja, huulipunia ja rusetteja. Kuvia oli 12 kappaletta. Kuvat oli määrä tuoda yksitellen kahteen erilaiseen koriin, joista toinen oli vaaleanpunainen ja toinen vaaleansininen. Lapset saivat lajitella kuvat sen mukaan, mikä heidän mielestään kuului mihinkin. Kun kaikki kuvat oli löydetty ja lajiteltu, istuttiin takaisin lattialle tarkastelemaan niitä ja mietittiin yhdessä, miksi kuvat olivat juuri sen värisessä korissa. Lopuksi kaikki kuvat kaadettiin yhteen koriin, ja todettiin, että kaikki saavat olla sellaisia kuin tahtovat, ja kaikki lelut kuuluvat kaikille.

Toisessa toimintatuokiassa muodostettiin lattialle kyllä vai ei -janan laittamalla vihreäpohjainen KYLLÄ-kortti ja punapohjainen EI-kortti tilan vastakkaisiin päätyihin. Keskelle laitettiin sinisellä pohjalla oleva EN TIEDÄ-kortti. Lapsille kerrottiin, mitä korteissa luki, ja sen jälkeen heitä pyydettiin tulemaan janan keskelle. Heitä ohjeistettiin siirtymään valitsemansa kortin päälle sen mukaan, mitä mieltä he ovat seuraavista kysymyksistä:

- Voivatko tytöt leikkiä autoilla?
- Ovatko dinosaurukset vain poikien leluja?
- Voiko olla sellaisiakin ihmisiä, jotka eivät ole sukupuoleltaan tyttöjä eikä poikia?
- Onko jääkiekko tai jalkapallo vain poikien harrastus?
- Voiko tytön lempiväri olla sininen tai vihreä?
- Onko hame vain tyttöjen vaate?
- Voiko pojan lempiväri olla vaaleanpunainen?
- Voiko poika tanssia balettia?

Jokaisen kysymyksen välissä lapset pyydettiin siirtymään keskelle, jotta saataisiin heihin mahdollisimman paljon liikettä. Toiminnan alussa korostettiin, ettei kysymyksiin ole

oikeita tai väriä vastauksia, ja että saa olla myös eri mieltä kuin muut. Näin ollen lasten vastauksia ei myöskään korjattu, vaan saatettiin sensitiivisesti kysyä, jos joku lapsi halusi perustella valintaansa. Tarkoituksena oli kerrata lasten näkemyksiä sukupuolisenänsensitiivisyydestä, ja oliko heille mahdollisesti jäänyt mieleen, mitä opetuksen aikana oli puhuttu.

Toimintatuokioiden päätteeksi lapsia pyydettiin näyttämään peukaloa ylös tai alas sen mukaan, miltä heistä itsestään tuntui. He saivat myös perustella vapaasti vastaustaan, jos halusivat. Lisäksi lapsilta kysyttiin, mitä heille jäi toiminnasta mieleen ja mikä oli parasta. Lapsia keuhuttiin paljon reippaasta osallistumisesta.

7 Tutkimuksellinen osuus ja toiminnan arviointi

7.1 Tutkimustiedon kerääminen

Tutkimustietoa sukupuolisensitiivisyydestä kerättiin toiminnan ideointivaiheessa. Tutkimustiedon kerääminen tehtiin kirjallisuuskatsauksena etsien tietoa sekä aikaisempia tutkimuksia internetistä ja kirjoista. Aihepiiri on laaja ja sisältää monia käsitteitä, mutta tiedon hankintaan panostettiin tuottamalla niistä eheä kokonaisuus. Opinnäytetyön sisältö rajattiin tekemällä sitä aiheanalyysi, jonka avulla saatiin raamit sille, mitä opinnäytetyöllä halutaan tuoda ilmi ja kuinka se tullaan toteuttamaan. Syksyllä 2020 tehtiin opinnäytetyön suunnitelma, johon kerättiin laajempaa teoreettista tietoa. Opinnäytetyön suunnitelmaa varten perehdyttiin moniin aikaisempiin tutkimuksiin ja saatiin vankka perustieto sukupuolisensitiivisyydestä sekä sen toteuttamisen ongelmakohtista varhaiskasvatuksessa.

Opinnäytetyön tutkimuksellisessa osuudessa käytettiin laadullista eli kvalitatiivista tutkimusotetta. Toimeksiantajia varten tehtiin puolistrukturoitu kyselylomake (Liite 2), jolla saatiin tutkimustietoa aiheen näkyvyydestä päiväkodin arjessa. Kyselylomake sopii käytettäväksi silloin, kun tutkimuksessa käsitellään arkaluontoisia kysymyksiä, sillä vastaaja jää usein tuntemattomaksi. Vastaaja saa myös rauhassa aikaa miettiä vastaustaan, mikä saa paneutumaan aiheen äärelle paremmin. (Vilkkä 2015, 94.) Alkukartoituskysely päädyttiin tekemään, jotta saataisiin selville kasvattajien näkemyksiä sukupuolisensitiivisyydestä, sekä ryhmän mahdollisia tarpeita ja toiveita toimintatuokioita varten. Kyselylomake arvioitiin toimivaksi menetelmäksi, sillä omista sukupuolisensitiivisen kasvatuksen käytänteistä voi tuntua hankalalta puhua ääneen vieralle ihmiselle. Kyselylomake antaa myös aikaa pohtia omaa vastaustaan paineettomassa tilanteessa ilman aikarajoitusta. Kyselyn vastausten sekä etsityn lähdetiedon perusteella saatiin suunniteltua kaksi tavoitteellista toiminnallista tuokiota.

Kyselylomakkeissa oli tärkeää validiteetin eli pätevyyden kannalta muodostaa helposti ymmärrettävät ja selkeät kysymykset. Yksinkertaisuudessaan validiteetilla tarkoitetaan oikeiden asioiden tutkimista, eli kykyä mitata juuri sitä, mitä tutkimuksessa on tarkoituskin mitata. Kyselyiden riskinä on kuitenkin kysymysten monitulkintaisuus. Tulokset vääristyvät, jos kyselyn vastaaja ei ajattelekaan asioita siten, kuin kyselyn laatija on ne tarkoittanut. (Vilkkä 2015, 193.) Pelkästään käsitteenä sukupuolisensitiivisyys on erilaisia ajatuksia herättävä, joten kyselyn vastaajat saattavat tulkita sitä eri tavoin. Osa voi ajatella sen olevan tasa-arvoista kohtelua, kun osa taas kokee sen enemmän sukupuolisten käytänteiden purkamisena. Kyselylomakkeella haluttiin kuitenkin samalla tutkia, mitä tämä aihe merkitsee

juuri kyseisille kasvattajille. Siksi kyselyyn tehtiin myös avoimia kysymyksiä, joihin kasvat-
tajat saivat vapaamuotoisemmin kirjoittaa näkemyksiään.

7.2 Alkukysely

Alkukysely (Liite 2) sisälsi 11 kysymystä liittyen sukupuolisensitiivisyyteen ja sen toteutta-
miseen arjessa. Kysely lähetettiin yhteistyökumppanina toimivan erään päiväkodin tie-
tyn ryhmän työntekijöille (N=3). Kolme varhaiskasvatuksen työntekijää vastasi kyselyyn, jo-
ten vastausprosentti oli 100. Kyselyn vastausten perusteella saatiin tietoa siitä, mitä var-
haiskasvatuksen henkilöstö ajatteli sukupuolisensitiivisyydestä, ja millaisia tarpeita juuri
tällä ryhmällä on. Taulukossa 1 näkyy kasvattajien vastauksia kysymykseen kaksi.

Miten sukupuolisensitiivisyys tai sen puute näkyy arjessa? Kerro joku esimerkki.

*Esim. varhaiskasvatuksessa sukupuolisensitiivisyys voi näkyä siinä, että lasten annetaan
valita leikkinsä sukupuoleen katsomatta. Sukupuolisensitiivisyyden puute voi näkyä esim.
siinä, että pojat ohjataan autoleikkiin ja tytöt Barbie-leikkiin.*

*En itse koe omassa arjessa puutosta. Varmasti esim. tiettyjen nimitysten muuttaminen ku-
ten esimies muotoon esihenkilö, on meidän nykykasvattajien vastuulla. Itse en silti koe
esim. kyseistä sanaa omaa sukupuoltani loukkaavana vaikka olen myös toiminut esimie-
henä, vaikka olenkin nainen.*

*Lapset ovat kiinnostuneet jo pieninä erilaisista asioista. Jos lapset ottavat asiat esille, niin
kyllä pyritään vastaamaan heidän kysymyksiin mahdollisimman totuudenmukaisesti.*

Taulukko 1. Kysymyksen kaksi vastaukset varhaiskasvattajilta.

Kysymyksen avulla päästiin sisään ryhmän kasvattajien ajatusmaailmaan ja sitä kautta sii-
hen, millaisia ohjeita lapset ovat saaneet ja miten aihetta on käsitelty lasten kanssa ar-
jessa. Vastausten perusteella voi päätellä, että aiheesta ei oltu puhuttu lasten kanssa eri-
tyisesti, mutta kasvattajat olivat miettineet asiaa vähintään itsenäisesti ja toteuttaneet käy-
täntöjä. Vastaajia pyydettiin kysymyksessä neljä kertomaan esimerkkejä siitä, miten hei-
dän mielestään sukupuolisensitiivisyyttä voidaan edistää varhaiskasvatuksessa. Vastauk-
set näkyvät alla olevassa taulukossa 2.

Miten sukupuolisensitiivisyyttä voi mielestäsi edistää varhaiskasvatuksessa? Kerro joku esimerkki.

*Vapaa leikkien valinta, kaverisuhteiden vaaliminen sukupuolesta riippumatta, yhteisleik-
keihin kannustaminen ja niihin osallistuminen, oma esimerkin näyttäminen.*

*Minusta sukupuolista tulee puhua todenmukaisesti. Olemme erilaisia oman sukupuole-
lemme vuoksi, mutta meidän tehtävä ei ole ohjata mielipiteitä sukupuoli johdannaisesti.
Esim. voidaan keskustella leikkien valitsemisesta tai pukeutumisesta niin, että esim. pojat
voivat yhtälailla leikkiä nukeilla kuin tytöt tai että ei ole mitään outoa, jos pojat pukeutuvat*

hameisiin roolileikeissä. Kaikilla on samat oikeudet sukupuolesta huolimatta. Myös meidän tehtävä on viestiä tätä avoimuutta perheille. Positiivisen puheen kautta tuoda esille esim. pojan rohkeutta esiintyä hame päällä.

Taulukko 2. Kahden kasvattajan vastauksia kysymykseen neljä.

Vastauksista on nähtävillä, miten lapsille on päiväkodissa puhuttu sukupuolisensitiivisyydestä ja millaisia mahdollisuuksia he ovat saaneet. Tuokioissa tartuttiin näihin teemoihin ja ajatuksiin, sillä niiden oletettiin olevan lapsille tuttuja kasvattajien suusta. Kasvattajilta kysyttiin kysymyksessä kahdeksan, miten kyseisen päiväkodin yksikön toimintakulttuuri tukee sukupuolisensitiivistä varhaiskasvatusta. Vastaukset ovat nähtävillä taulukossa 3.

Miten yksikkönne toimintakulttuuri tukee sukupuolisensitiivistä varhaiskasvatusta?

Pienryhmäjaot jotka mahdollistavat tyttöjen ja poikien yhteisleikit, lasten toivepäivät johon kaikki osallistuvat (esim. rallipäivä ja yksisarvispäivä), leikkien ja leikkiseuran vapaa valinta.

Mielestäni se on hyvin paljon riippuvaista työntekijän omista arvoista ja tavasta tehdä työtä. En lähtisi arvioimaan koko yhteisön tapaa, mutta yleisesti kuvattuna meillä lapset saavat osallistua ja toimia sukupuoleen katsomatta.

Olemme käsitelleet asiaa pintapuolisesti. Jos joku lapsi kyselee ja haluaa tietää asiaa käsitellään silloin laajemmin.

Taulukko 3. Kysymyksen kahdeksan vastaukset varhaiskasvattajilta.

Vastauksista huomaa, miten sukupuolisensitiivisyyttä on käsitelty päiväkodissa, joten tuokioiden suunnitelmat tehtiin perustuen näihin vastauksiin. Sukupuolisensitiivisyydestä ei välttämättä ole keskusteltu lasten kanssa, mutta lasten kohdalla sukupuolisensitiivisiä käytänteitä on mahdollisesti toteutettu.

Yhdeksännessä kysymyksessä kasvattajilta kysyttiin, vaikuttaako sukupuoli siihen, miten he suhtautuvat lapseen. Kysymystä havainnollistettiin esimerkeillä perustuen lapsen äänestyksen tai mistä lasta kehutaan. Vastaajista noin 67 % (kaksi kasvattajaa) vastasi, ettei sukupuoli vaikuta suhtautumiseen, ja noin 33 % (yksi kasvattaja) vastasi sen vaikuttavan. Kymmenennessä kysymyksessä kasvattajia pyydettiin perustelemaan vastauksiaan. Vastaukset kysymykseen kymmenen näkyvät alla olevassa taulukossa 4.

Perustele alle edellisen (numerojärjestyksessä 9. kysymys) vastaustasi.

Pyrin kohtelemaan lapsia aina samankaltaisesti. Pysin kehuamaan ja ohjeistamaan lapsia enemmän omien tarpeiden ja henkilökohtaisten piirteiden perusteella, kuin pelkän sukupuolen perusteella. Tästä huolimatta uskon, että sukupuoli vaikuttaa osaltaan suhtautumiseen tiedostamattakin.

Se mihin työssäni keskityn, mistä kehun lasta tai mitä hänessä havainnoin ei riipu sukupuolesta vaan yksilöstä. jokaisella on omat tarpeet, joiden mukaan esim. annan palautetta lapselle.

*Pyrin kohtelevaan kaikkia samanarvoisesti. On kyseessä tyttö tai poika. Hiljaisemmat ko-
kevat varmaan ettei heitä huomioida tarpeeksi. Ja ikävä kyllä se on varmaan joskus ihan
tottakin.*

Taulukko 4. Perustelu aiempaan kysymykseen.

Aivan kuten yllä olevassa taulukossa ensimmäinen vastaaja on sanonutkin, tiedosta-
matta saatamme antaa mielipiteen tai ennako-oletuksen vaikuttaa toimintaamme. Siksi
onkin tärkeää huomata nämä epäkohdat omassa toiminnassaan ja ajattelussaan, sekä olla
tietoinen ja pyrkiä aktiivisesti muuttamaan niitä. Vastaukset viimeiseen kysymykseen, jossa
kysyttiin kasvattajien odotuksia ja tarpeita toiminnallisista tuokioista, näkyvät taulukossa 5.

**Mitä sinä odotat toiminnalliselta tuokiolta? Mitä tarpeita ryhmällä on tuokion sisäl-
töön liittyen sinun mielestäsi?**

*Jotakin ikätason mukaista toimintaa jossa huomioidaan jollain tavalla sukupuolisensitiivi-
syys.*

*Odotan itse lähinnä opiskelijoiden sisältöä, ja minusta on mukavaa päästä havainnoi-
maan, miten lapset tuokiolla käyttäytyvät/miten suhtautuvat asiaan. Omassa ryhmässä
olemme käsitelleet poikien ja tyttöjen fyysisiä eroja syksyllä enemmän ja kiinnittäneet pal-
jon toiminnassa huomiota kehotuntemuksiin. On mielenkiintoista nähdä, palautuuko lap-
sille mitään näitä asioita mieleen. Ja toisaalta mielenkiinnolla odotan, kohtaako oma aja-
tus sukupuolisensitiivisyydestä tuokion vetäjien kanssa.*

Taulukko 5. Kahden kasvattajan vastaukset kysymykseen 11.

Kysymyksen 11 vastauksista ja ylipäätään koko alkukyselystä saatiin arvokasta tietoa ryh-
män tietopohjasta ja tarpeista. Koska ryhmä oli joskus jo käsitellyt esimerkiksi kehotietoi-
suutta, on mielenkiintoista pohtia, mahtoivatko lapset muistaa oppimiaan asioita. Lap-
sille annettiin tuokioissa käytännön esimerkkejä heidän päiväkotiarjestaan, sillä kasvatta-
jat kertoivat antavansa lasten osallistua kaikenlaiseen toimintaan ja kaikenlaisiin leikkeihin.
Esimerkit liittyivät lasten kokemuksiin päiväkodissa ja olivat heille täten ymmärrettäväm-
piä. Tuokioissa korostettiin myös jokaisen ainutlaatuisuutta ja muiden kunnioittamista, ai-
van kuten kasvattajat vastauksissaankin toivat esille.

7.3 Toimintatuokioiden arviointi

Yhteisen reflektion perusteella päädyttiin siihen, että toiminnallisten tuokioiden sisältö toimi
hyvänä ja konkreettisenä esimerkkinä kehittää entisestään sukupuolisensitiivistä kasva-
tusta yhteistyökumppanina olevalle varhaiskasvatuksen ryhmälle. Tarkoituksena oli
tehdä aihetta tukevat toiminnalliset tuokiot, joiden pohjalta kasvattajat voivat myöhem-
min ottaa mallia ja hyödyntää päiväkodin arjessa. Kohderyhmänä olivat 2–5-vuotiaat lap-
set, joten toiminnasta piti tehdä pienille lapsille ymmärrettävää. Tätä edesauttoivat

konkreettiset esineet, kuten satukirja, pehmolelu ja tulostetut kuvat. Kuvat toimivat myös apuvälineenä sellaisille lapsille, jotka eivät vielä täysin osanneet suomen kieltä.

Toiminnallisten tuokioiden miljöö oli toimiva, sillä tapahtumapaikkana oli ryhmän oma tuttu ryhmätila, joten lapset pystyivät olemaan vapaammin ja rennommin, kuin heille ihan vieraassa paikassa. Tuokiot sijoituivat myös hyvään hetkeen päivärytmissä, sillä lapsilla on siihen aikaan aamusta aina muutenkin ohjattua pienryhmätoimintaa. Yhdeksältä aamulla lapset ovat jo hyvinkin virkeitä keskittymään opetuksellisiin tuokioihin. Tätä ennen he ovat syöneet aamupalan ja mahdollisesti ehtineet hieman leikkiä, joten aivot ovat hyvässä vireydessä. Lapsilla oli hyvä mahdollisuus jäädä vielä pohtimaan itsekseen loppupäiväksi tuokioissa keskusteltuja asioita, jotka muhivat tuoreessa ja virkeässä muistissa. Oli myös hyvä ratkaisu jakaa lapset kahteen ryhmään iän perusteella, sillä vanhemmille lapsille pystyi puhumaan hieman enemmän sukupuoleen liittyvistä asioista. Tämän ansiosta ryhmäkokokin oli hyvä, sillä jos kaikki ryhmän lapset olisivat olleet samassa tuokiossa, eivät kaikki lapset olisivat päässeet yhtä hyvin osalliseksi ja kuuluviin.

Toiminnalliset tuokiot olivat suunniteltu perusteellisesti ja ohjaus eteni johdonmukaisesti liikuntatuokion rakennetta noudattaen. Yleinen liikuntatuokion tuntirakenne toimi tähän hyvin, sillä lapset saivat vuoroin liikkua tilassa ja rauhoittua kuuntelemaan. Liikunnallisten osioiden mukaan ottaminen purki lasten energiaa ja auttoi heitä keskittymään paremmin. He jaksoivat keskittyä opetukseen ja sadun kuunteluun hyvin alkuleikin riehumisen jälkeen. Ringissä istumisen jälkeen he pääsivät itse harjoittelemaan uutta tietoa toiminnan kautta. Lopetuksessa tehtiin yhteenveto tuokion tapahtumista, mikä edesauttoi lapsia muistamaan tuokioissa käsitellyjä asioita. Pienempien tuokio kesti kokonaisuudessaan noin 25 minuuttia ja isompien noin 40 minuuttia. Toimintatuokioiden kesto koettiin olevan sopiva, sillä lasten keskittyminen ei juurikaan herpaantunut edes loppua kohden. Alussa toisiin tutustumisen sekä se, että lapsille kerrottiin, mitä varten tuokioissa ollaan ja mitä siellä tulaaan tekemään, oli myös tärkeää. Lapset osasivat näin ollen odottaa, mitä seuraavaksi tapahtuu.

Isoimpana onnistumisena koettiin satukirja, jonka lukemisen jälkeen oli luontevaa keskustella lasten kanssa vaikealtakin tuntuvista asioista. Aiheesta keskusteleminen herätti lapsissa paljon ajatuksia sekä eriäviä mielipiteitä, ja heille oli tärkeä saada mahdollisuus jutella aiheesta turvallisessa ympäristössä. Sadun kautta oli helppo peilata tapahtumia tosielämään ja tuntui, että lapset todella sisäistivät tarinan opetuksen. Ensimmäisen toimintatuokion jälkeen lapset olisivat halunneet pitää kirjan itsellään, mikä osoittaa, että he kokiivat sadun mielenkiintoiseksi. Myös kasvattajien mielestä kirja oli hyvä ja eräs heistä kysyikin, mistä sellaisen voisi hankkia. Siksi kirja on varmasti hyvä työkalu ryhmälle, jota

he luultavasti hyödyntävät jatkossakin. Toisen toimintatuokion jälkeen päiväkodille jätettiin muistoksi tuokioissa käytetty mekkoon puettu krokotiilikäsinukke muistuttamaan lapsia rohkeudesta olla oma itsensä pelkäämättä, mitä muut ajattelevat.

Alkulämmittelynä oleva lasten toiveleikki oli hyvä ratkaisu, sillä lapsille syntyi heti ajatus, että heitä kuullaan. Samalla leikkiminen purki molemminpuolista jännitystä. Tämän lisäksi kyllä vai ei -jana ja kuvien metsästys -leikki tukivat lasten osallisuutta hyvin. Jokainen pääsi itsenäisesti pohtimaan ja työstämään omaa ajatustaan sukupuolistereotyyppioista, mikä koettiin onnistuvan hyvin, sillä lapsilta tuli esille myös eriäviä mielipiteitä. Tuokioiden aikana pyrittiin kuuntelemaan jokaista lasta, joka halusi päästä ääneen. Lasten keskinäistä puheensorinaa ei aina haluttu keskeyttää, mutta jokaisen esille tuomaan kommenttiin tai mielipiteeseen tartuttiin vähintään sanattomalla viestinnällä. Tuokioissa ei myöskään haluttu pakottaa tai painostaa ketään osallistumaan, sillä osallisuuteen kuuluu myös lapsen oikeus valita osallisuutensa tapa ja aste.

Toiminnalliset tuokiot toteutuivat kaikkienensa juuri siten, kuin ne oli suunniteltukin. Tätä edesauttoi huolellinen valmistautuminen etukäteen ja sovittu selkeä työnjako. Päätös siitä, että vain toinen otti ohjausvastuun yhdestä tuokiosta, toimi todella hyvin, sillä se ehkäisi päällekkäin puhumista. Lisäksi lapsille oli selkeämpää, kun ohjeita ei tullut eri suunnista. Havaintojen kirjaaminen ylös oli paikoin hankalaa, kun lapset puhuivat paljon päällekkäin. Olennaista tietoa toimintojen ja leikkien toimivuudesta saatiin kuitenkin kerättyä. Tuokioissa ei tehty tulkintoja, vaan nähdyt asiat kirjoitettiin ylös juuri niin kuin ne tapahtuivat. COVID-19-pandemian takia toiminnan toteutus sisätiloissa oli epävarmaa, joten tuokiot oli varauduttu pidettäväksi myös ulkona. Onneksi ne saatiin kuitenkin toteuttaa alkuperäisen suunnitelman mukaan päiväkodin ryhmätilassa. Ulkona olisi ollut enemmän häiriötekijöitä ja ääni ei olisi kantautunut yhtä kuuluvasti kuin pienemmässä sisätilassa.

8 Pohdinta

Aiheen ja toteutuksen valinta

Valitsimme opinnäytetyömme aiheen jo keväällä 2020, joten meillä on ollut aikaa perehtyä aiheeseen. Aihe oli helppo valita, sillä se sisältyy kummankin arvomaailmaan ja on yhteinen kiinnostuksen kohde. Ennen kaikkea sukupuolisensitiivisyys on aiheena merkityksellinen ja siksi se valikoitui opinnäytetyömme aiheeksi. On tärkeää tuoda enemmän tietoisuutta sukupuolista ja niiden moninaisuudesta, jotta ne tulisivat tutummiksi ja niistä olisi helpompi puhua. Joillekin siitä puhuminen voi tuntua jopa vaikealta, mutta kun tietoisuutta siitä lisätään, tulee se tutummaksi ja omaa kokemustaan ja ajatuksiaan on helpompi sanoittaa ja tuoda esille. Suuntaamme ammatillisuutemme varhaiskasvatuksen kentälle, joten opinnäytetyön toimeksiantajan halusimme päiväkodista.

Valitsimme toteutustapamme siksi, että meidän mielestämme sukupuolisensitiivinen kasvatus lähtee tiedosta ja ymmärryksestä. Koimme, että tällä hetkellä kyseisestä aiheesta toiminnallinen opinnäytetyö on varhaiskasvatuksen kentällä hyödyllisin, varsinkin kun niitä ei vielä paljoa ole. Tahdoimme tuoda keinoja levittää tietoa lapsille, ja herättää varhaiskasvatuksessa keskusteluja sukupuolisensitiivisyydestä. Lisäksi kun kohderyhmänä ovat pienet lapset, pääsevät heidän äänensä toiminnan aikana paremmin kuuluviin. Varhaiskasvatukseen ikäiset eivät välttämättä pystyisi tarpeeksi luotettavasti vastaamaan kyselyyn tai haastatteluun, mutta toiminnassa he pääsevät vapaasti ilmaisemaan ajatusmaailmaansa. Toiminnallisissa tuokioissa lapset oppivat leikin kautta uusia asioita ja pääsevät osalliseksi toimintaa.

Pohdintoja tuokioista

Tuokioiden tilanne oli jännittävä niin meille, kuin lapsille, joten siksi tuokioiden arvioinnissa ja pohdinnassa on otettava huomioon tämä seikka. Lapset ovat varmasti hiljaisempia ja epäröivät kertoa mielipiteitään ääneen tuntemattomille ihmisille. Tuokiot onnistuivat olosuhteisiin nähden kuitenkin hyvin. Ensimmäisen tuokion aikana eräs poika tahtoi esitellä meille lakattuja, vaaleanpunakeltaisia kynsiään, joka sai meidät pohtimaan tilannetta jälkepäin siltä kannalta, että oliko poika rohkea muutenkin, sillä nimikierroksen perusteella hän ei juuri vierastanut meitä muiden lasten tavoin, vai oliko poikaa kenties kehuttu kynsistä ja siitä syystä hän tahtoi tuoda ne myös meille esille olettaen, että mekin pidämme niistä.

Satuhetken aikana lapset olivat enemmän kiinnostuneita kirjan kuvista ja kirjassa esiintyvistä eläimistä, mutta eivät niinkään huomioineet krokotiilin mekkoa tai kommentoineet sitä mitenkään. Etenkin pehmolelu kiinnitti lasten huomion ja he halusivat silittää sitä. Kukaan ei ihmetellyt sitä, että poikakrokotiili puki mekon päälle. Pohdimme tuokioiden jälkeen, josko kirja olisi ollut parempi hieman vanhemmille, jotka olisivat mahdollisesti ymmärtäneet jo

symboliikan käsinuken ja sille puettun mekon takana. Varsinkin pienten ryhmä kyseli paljon tarinan aikana, isommat lapset taas kuuntelivat keskittyneemmin ja muistivat hyvin sadun tapahtumat jälkeensä niistä keskusteltaessa. Tahdoimme kuitenkin lukea lapsille sellaisen sadun, jossa ei ole perinteisiä stereotyyppisiä hahmoja, vaan tuoda heille jotakin uutta. Lapset oppivat tarinoiden avulla, ja vaikka he eivät olisikaan ymmärtäneet ja sisäistäneet asiaa täysin, he varmasti muistavat tarinan isompana, jos sitä on tarpeeksi monta kertaa heille luettu, ja he alkavat ymmärtää tarinan sisältöä paremmin.

Toimme sadun jälkeen lapsille esiin ajatuksen siitä, että on ok, jos poika haluaa pukea mekon, ja jokainen ihminen saa olla sellainen kuin haluaa. Pienemmät lapset eivät niinkään osanneet pukea ajatuksiaan sanoiksi, ja vastailivat meidän mielipiteitämme myötäillen. Pohdimme tuokioiden jälkeen, oliko myötäily lasten keino mahdollisesti miellyttää meitä, vai oliko ajatus heille tuttu. Mahdollista on myös, että lasten sanavarasto aiheen suhteen ei ole kehittynyt vielä tarpeeksi, eivätkä he siksi osanneet pukea kysymyksiään ja ajatuksiaan sanoiksi meille. On tärkeää, että lasten kanssa puhutaan erilaisista aiheista ja ne tehdään heille tutuiksi. Lasten on helpompi kuvailla tunteitaan ja ajatuksiaan aiheita kohtaan, sekä kysyä kysymyksiä, jos heillä on sanoja, joilla kysyä ja keskustella.

Sadun luettuamme mieleemme painui kuitenkin hyvin muutamia lasten kommentteja, kun keskustelimme siinä tapahtuneista asioista. Eräs lapsi sanoi: *Isä hyväksyi Akin lopussa, kun ei aluksi tiennyt, että pojillakin voi olla mekko, mutta sitten näki Akin mekossa.* Lasten ajatusmaailmassa se, että joku ei ensin hyväksy sukupuolirajojen rikkomista, johtuu vain tietämättömyydestä eikä ajatuksesta, ettei niin saisi tehdä. Kun yhdessä opimme uusia asioita, osaamme olla toisillemme suvaitsevaisempia. Toinen esimerkki, joka kuvastaa lapsen ajatusmaailmaa, on kun kysyimme lapsilta, oliko heidän mielestään oikein, että Aki puki päälleen mekon? Eräs lapsi vastasi: *Oli oikein, koska Akin mielestä mekot on ihania.* Lapsen ajattelutapa on hyvin yksinkertainen – silloin kun pojan mielestä mekko on ihana, on oikein, että hän myös käyttää sitä. Tästä saisimme jokainen ottaa mallia. Lapsen oma mielipide on hänen mielessään juuri se oikea, ei yhteiskunnassa vallitseva normi, jossa vain tytöt saisivat käyttää mekkoa. Ennen kuin lapset omaksuvat ympärillään olevia normeja, olisi hyvä opettaa heille jo pienestä pitäen, ettei niitä ole pakko noudattaa, ja silti heidät tullaan hyväksymään sellaisina, kuin he ovat.

Tuokioiden keskusteluissa oli kuitenkin jo jonkin verran havaittavissa viitteitä opituista sukupuolirooleista. Ensimmäisen toimintatuokion kuvien metsästys -leikissä eniten ihmetystä ja keskustelua aiheutti huulipunakuva, joka oli laitettu poikien laatikkoon. Eräs poika oli sitä mieltä, että kuva ei olisi kuulunut poikien laatikkoon, sillä eivät pojat käytä huulipunaa. Lapsi on saattanut nähdä mediassa kuvia tai kuulla muiden ihmisten keskusteluissa mielipiteen,

jonka hän on ottanut omakseen. On tärkeää tuottaa lapsille myös sellaista materiaalia, joka rikkoo stereotypioita ja kannustaa kunnioittamaan jokaista sellaisena kuin hän on.

Kysyessämme lapsilta mitä eroa heidän mielestään tytöillä ja pojilla on, jokainen ryhtyi heti pohtimaan ulkoisia tunnuspiirteitä. Lapset tiedostivat erot sukupuolielimissä ja luettelivat muun muassa tytöillä olevan pitkät hiukset, kun pojilla taas on lyhyet. Lisäksi vaatteisiin kiinnitettiin huomiota, tytöillä kuvailtiin olevan hameita ja mekkoja sekä pinkkejä värejä. Lapset myös havainnoivat, mitä heillä itsellään ja kavereillaan oli päällä; yhdellä tytöllä hame ja toisella housut. Tästä saimme hyvää keskustelua aikaiseksi, kun lapset alkoivat tosissaan pohtimaan eroja myös keskenään jutellen. Joku lapsi saattoi kumota toisen kertoman argumentin ja näin ollen asiat saivat toisenlaista näkökulmaa. He havahtuivat esimerkiksi siihen, että kyllähän pojillakin voi olla kynsilakkaa, sillä yhdellä ryhmän pojalla on aikaisemmin ollut. Lasten on selkeästi helpompi tunnistaa ulkoisia sukupuolten piirteitä, sillä kysyessämme keksivätkö he tyttöjen ja poikien toiminnassa tai luonteessa joitain eroja, joutuivat he miettimään hetken.

Huomasimme melko nopeasti, etteivät lapset pitäneet outona, jos joku ihminen kokisi olevansa sukupuoleton. Kysyessämme lapsilta, millainen on heidän mielestään lapsi, kenestä ei tunnista onko kyseessä tyttö vai poika, oivalsivat he heti tämän olevan vähän molempia. He eivät kuitenkaan osanneet tarkemmin kuvailla, miten se näkyisi arjessa. Osa mietti myös, että voihan tällaiselta lapselta kysyä kumpaa sukupuolta on. Voimmekin tästä päätellä, että vaikka lapset hyväksyvät muunsukupuolisen tai intersukupuolisen lapsen ryhmäänsä, ovat he tottuneet jakamaan ihmisiä tyttöihin ja poikiin. Kyseisen päiväkodin lapset näkivät ikään kuin ratkaisun ongelmaan, että silloin selvitetään sukupuoli, kun sitä ei voida ulkoisesti päätellä. Osa heistä pohti myös sitä, että mitä jos ei uskalla kysyä onko tyttö vai poika. Aihetta olisi ollut mielenkiintoista jatkaa lasten kanssa, jos olisi ollut enemmän aikaa.

Pohdimme, että ehkä poikien on yleisesti vaikeampi omaksua tyttömäisiä piirteitä, ja tyttöjen taas saattaa olla helpompi omaksua poikamaisia piirteitä. Jos poika pukee päälleen hameen, onhan se silmiinpistävämpää kuin esimerkiksi tytöllä oleva ”poikien huppari”. Pojille saatetaan herkemmin naureskella ja heitellä tyttömäisiä kommentteja pukeutumisen tai harrastuksen perusteella. Myös pitämissämme toimintatuokioissa huomasimme, että lähes kaikki pojat kielsivät automaattisesti tyttömäisiä piirteitä, kun taas tytöt huomauttelivat esimerkiksi myös tyttöjen voivan leikkiä autoilla. Tytöt osasivat enemmän ikään kuin puolustaa sukupuoltaan näkemällä asioita avoimemmin. Koemme, että tämä voi olla yleinenkin ongelma yhteiskunnassamme. Tyttömäisistä pojista ja miehistä saatetaan ajatella jopa negatiivissävyytteisesti, että he ovat ikään kuin neitimäisiä, kun taas poikamaisten tyttöjen ja naisten tyyli hyväksytään paremmin. Oman tyylin löytäminen ja pitäminen saattaa pelottaa

liikaa, sillä mietitään, mitä muut ajattelevat. Tavoitteenamme tulevina varhaiskasvatuksen opettajina on kannustaa myös poikia kokeilemaan rohkeasti omia rajojaan, sillä päiväkodissa opituista asioista on tulevaisuuteen kauaskantoisia vaikutuksia.

Jo näin lyhyen ajan sisällä huomasi, että lapsia kasvatetaan eri ympäristöissä eri tavoin, ja perheen vaikutus tähän on merkittävä. Osa lapsista osasi heti vastata, että tietyt asiat kuuluvat vain tytöille ja tietyt pojille, kun osalla taas oli avoimempi suhtautuminen niihin. Ajatellaanpa vaikka, että perheen tyttö harrastaa balettia ja poika jääkiekkoa. Kummatkin näkevät harrastuksissaan vain pääsääntöisesti oman sukupuolensa edustajia, jolloin he elävät kasvuympäristössä, jossa he omaksuvat baletin olevan tyttöjen harrastus ja jääkiekon olevan poikien harrastus. Jos jokin asia on ominainen itselle, sitä voi olla hankala ajatella myös toisen sukupuolen edustajan ominaisuudeksi. Samaten mitä kauempana asia on itsestään, sitä vaikeampi se on mieltää omalle sukupuolelle ominaiseksi. Kenenkään mielipide ei kuitenkaan ole oikea tai väärä, mutta lapsen kasvatuksessa on iso merkitys sillä, millaista esimerkkiä itse mallintaa heille ja millaista kieltä käyttää asioita kuvaillessaan. Olisi hyvä, etteivät aikuisen omat arvot ja asenteet vaikuttaisi lapsen kehittyvään näkemykseen sukupuolinormeista.

Ryhmässä erään lapsen perhe ei ollut kotoisin Suomesta. Havaitsimme kyseisen lapsen vastaavan kaikkiin esittämiimme kysymyksiin stereotyyppisen sukupuolen kahtiajaon mukaisesti. Esimerkiksi hänen mielestään tytöt eivät voi leikkiä autoilla ja dinosaurukset ovat vain poikien leluja. Hän osasi myös nimetä paljon erityisesti ulkoisia eroja tyttöjen ja poikien välillä. Tuokion loppua kohden lapsi vaikutti mielteliäältä, ja palautetta kysyessämme hän näytti peukaloa alaspäin. Jäimmekin pohtimaan, onko kulttuuritaustalla merkitystä vastaus-ten kannalta. Haluamme korostaa, ettemme ajatelleet lapsen olevan missään tapauksessa väärässä tai halua muuttaa hänen ajatusmaailmaansa. On vain mielenkiintoista tarkastella, miten kulttuurit ja perheen taustat vaikuttavat lapsiin. Lapsi oppii arvojaan ja asenteitaan kotoa, yhtä lailla kuin varhaiskasvatuksessa. Siksi perheen sisällä käydyt keskustelut ja annetut esimerkit vaikuttavat siihen, miten lapsi maailman näkee ja millaiset edellytykset uuden tutkimiselle lapselle on annettu.

Kulttuurintutkimuksen perusteella voidaan todeta, että sukupuolen moninaisuuden hyväksyvissä kulttuureissa eri sukupuolia ajatellaan olevan yleensä kolme tai neljä, joskus jopa kymmenen. Monet tällaiset kulttuurit hyväksyvät myös, että samalla ihmisellä voi olla useita sukupuolia. Toisissa kulttuureissa sukupuolivähemmistöihin suhtaudutaan päinvastoin epäluuloisesti tai vihamielisesti. (Huuska 2021, 4.) Sukupuolisensitiivisyyteen kuitenkin kuuluu jokaisen ihmisen hyväksyminen ja arvostaminen kulttuurista ja arvoista riippumatta. Jos perhe ei toivo, että heidän lapsilleen opetetaan sukupuolen moninaisuutta, tulee

sitä varhaiskasvattajina kunnioittaa. Myös jos perhe haluaa antaa lapselleen mahdollisuuden päättää omasta sukupuolestaan, kun hän on siihen valmis, ei varhaiskasvatuksessa tulisi ohjata lasta minkään päätöksen suuntaan.

Toisen toimintatuokion jälkeen jäimme pohtimaan kyllä vai ei -janan toimivuutta. Osasivatko lapset ajatella omalta kannalta kysymyksiin vastauksia, vai menikö osa heistä vain kavereiden mukana? Janalla liikkeessa lapsille voi tulla ajatus, että pitää liikkua vastauksen luokse mahdollisimman nopeasti, jolloin he eivät ehdi pohdiskelemaan kunnolla omaa vastaustaan. Muistutimme lapsia parin kysymyksen jälkeen uudestaan, että saa olla myös eri mieltä kuin muut, jonka jälkeen vastauksiin tuli enemmän hajontaa. HavaitSIMME kuitenkin eräiden parhaiden ystäväysten kulkevan käsikynkässä aina samojen vastausten luokse. Tarkoitus ei kuitenkaan ollut kerätä oikeita tai väriä vastauksia vaan herätellä lasten ajatuksia aiheesta, joten ehkä lopulta sillä ei olekaan väliä, millä perustein lapsi minkäkin lapun valitsee. Olennaisempaa on, mitä hän oman päänsä sisällä pohtii ja mahdollisesti jää myöhemminkin pohtimaan.

Kuulimme jälkeinpäin, että lapset olivat kotileikeissään pohtineet kyseisiä asioita ja jääneet miettimään niitä leikin kautta. Ajatustyötä oli tapahtunut, vaikka aluksi vaikutti, etteivät lapset välttämättä osanneet vielä ajatella aiheesta mitään. Tästä syystä on tärkeää keskustella lasten kanssa pienestä pitäen, sillä joskus aikuisesta saattaa vaikuttaa, ettei lapsi ymmärrä tai häntä ei kiinnosta, mutta sisimmässään lapsi saattaakin kiinnostua aiheesta. On tärkeää vastata lapsen kysymyksiin, joita hänellä saattaa herätä.

Opinnäytetyöprosessi

Aikaisin valittu aihe antoi aikaa tutustua aiheeseen ja miettiä erilaisia toteutustapoja. Prosessin aikana teimme kompromisseja ja suunnitelmien muutoksia, jotka kaikki veivät meitä kohti tätä toteutusta. Olemme tyytyväisiä lopulliseen päätökseemme tehdä opinnäytetyötämme toiminnallinen. Se vaati omalta osaltaan lisätyötä, mutta koimme sen lopulta todella antoisana. Päätimme etsiä yhteistyöpäiväkotimme opiskelukaupunkimme ulkopuolelta, jolloin saimme myös tällä tavoin hieman erilaisen näkökulman opinnäytetyöllemme.

Yhteistyö toimeksiantajan kanssa sujui hyvin. Olimme koko opinnäytetyöprosessin ajan yhteyshenkilöömme yhteydessä sähköpostien välityksellä ja pidimme yhden videokeskustelun hänen kanssaan. Keskustelu auttoi meitä muokkaamaan tuokioitamme yhteistyöpäiväkotimme tarpeiden mukaan, ja vähensi meidän omaa jännitystämme onnistumisestamme. Päiväkodilla ei ollut niinkään konkreettisia toimintaehdotuksia pidettäviin tuokioihin, joten saimme itse vastuun suunnitella ne alusta loppuun. Kuuntelimme kuitenkin heidän toiveitaan tuokioiden keskusteluihin ja leikkeihin liittyen, joiden pohjalta kehitimme toiminat. Alkuperäisenä suunnitelmana oli käydä päiväkodilla etukäteen tutustumassa lapsiin,

jolloin olisimme olleet heille tuttuja jo ennen tuokioiden pitämistä, mutta COVID-19 –viruksen takia tämä ei ollut mahdollista. Tällä saattoi olla vaikutusta esimerkiksi lasten käytöseen tuokioiden aikana. Yhteistyöpäiväkotimme toivotti meidät lämpimästi tervetulleeksi toiminnallisen päivän koittaessa. Meille jäi tunne, että meitä oli jo odotettu.

Aiheemme sopi hyvin juuri kyseiselle kohderyhmälle ja ryhmässä aiemmin käytyyn kehutuntemuksen teemaan, jota oli helppo lähteä työstämään vielä pidemmälle. Pohdimme kuitenkin myöhemmin sitä, miten erilaiset reaktiot lapsilla olisi mahdollisesti ollut, jos minkäänlaista tietopohjaa ei olisi ollut. Aihetta oli jo aikaisemmin sivuttu lasten kanssa, joten se oli heille osittain tuttu. Myös kasvattajien vastauksista voi päätellä, että he tuntevat aihepiirin ja pyrkivät tietoisesti toteuttamaan sukupuolisensitiivisyyttä päiväkodin arjessa. Olisivatko toiminnalliset tuokiot palvelleet paremmin niitä kasvattajia, jotka eivät ole vielä käsitelleet tätä teemaa lasten tai työyhteisön kanssa?

Emme valitettavasti tavanneet yhteyshenkilöämme tuokioiden aikana, emmekä siksi voineet lähettää hänelle palautekyselyä pidetyistä tuokioista. Olisimme mielellämme kuulleet hänen ajatuksiaan toteutuksestamme, sillä hänen kanssaan olimme eniten puheissa tuokiosta. Palautekysely lähetettiin silti kolmelle tuokiota seuranneelle kasvattajalle, joista kaksi vastasi. Olisimme toivoneet jokaiselta osallistumisesta siihen vastaamiseen, mutta onneksi saimme kuitenkin hyvää palautetta kahdelta kasvattajalta, sekä suullista palautetta tuokioiden jälkeen.

Opinnäytetyöprosessi oli antoisa. Menetelmiä, joita prosessin aikana opimme, ovat kyselyn suunnittelu ja toteuttaminen, toiminnallisten tuokioiden laatiminen yhteistyössä toimeksiantajan kanssa sekä luotettavien lähteiden etsiminen ja käyttäminen. Paneuduimme aiheeseen monien kuukausien ajan ja muodostimme siitä ymmärryksen, jollaista emme olisi varmasti muuten tehneet. Tietoperustaa tehdessä syvensimme osaamistamme sukupuolisensitiivisyydestä, sukupuolen moninaisuudesta ja tasa-arvon toteutumisesta. Muodostimme käsityksiä erilaisista sukupuolisidonnaisista stereotyyppioista, joiden purkaminen on varhaiskasvatuksessa ensiarvoisen tärkeää lapsen kehittyvän sukupuoli-identiteetin kannalta.

Opimme myös suunnittelemaan yksityiskohtaisesti toimintaa, jossa pitää ottaa huomioon kielelliset haasteet ja lasten ikä aiemmin oppimamme teoretiedon pohjalta. Mielestämme osasimme mukauttaa toiminnan kohderyhmälle, jota emme olleet aikaisemmin tavanneet. Vaikka toiminta oli huolellisesti ja yksityiskohtaisesti suunniteltu, huomasimme kuitenkin nopeasti, että tilanteet voivat koko ajan muuttua paljonkin, joten toiminnan vetämisessä on osattava olla joustava. Jätimme suunnitelmaamme tilaa muutoksille, jolloin pystyimme seuraamaan tilannetta ja olisimme tarpeen vaatiessa voineet muuttaa toimintaamme.

Toimintatuokioiden olivat jännittäviä sekä lapsille että meille, ja koimme jälkepäin, että olisimme voineet olla vielä rohkeampia. Olosuhteisiin ja odotuksiin nähden ohjaukset olivat kuitenkin onnistuneita. Tärkeintä oli saada lapset hyvin mukaan ja pitää mielenkiintoa yllä koko tuokioiden ajan. Saimme tästä ennen kaikkea arvokasta ohjauskokemusta informatiivisten tuokioiden tekemisestä, jota tulevana sosionomeina ja varhaiskasvatuksen opettajina tarvitsemme. Pohdimme tuokioiden jälkeen sitä, olisiko eri ohjaajalla ollut merkitystä tuokioiden onnistumisen tai epäonnistumisen kannalta. Jos tuokioiden olisi pitänyt meidän sijastamme ryhmän oma opettaja meidän ohjeidemme mukaan, lapset olisivat saattaneet käyttäytyä eri tavalla tuokioiden aikana. Lapset olisivat voineet keskustella enemmän mielipiteistään, mutta toisaalta itse informatiivinen osuus olisi voinut jäädä pintapuolisemmaksi. Toisaalta ryhmän opettaja olisi voinut antaa täsmällisemmät ohjeet tuntemilleen lapsille, jolloin tuokioiden idea olisi voinut välittyä lapsille paremmin.

Opinnäytetyön raporttia tehdessä kirjoitusprosessi eteni johdonmukaisesti kappale kerrallaan. Keskustelimme ensin keskenämme, mitä haluamme tekstiin tuoda ilmi ja miten sen esitämme, jonka jälkeen kirjoitimme asian ylös. Saimme toisiltamme erilaisia näkökulmia ja täydensimme ajatuksiamme yhdessä. Tärkeää oli keskustella tuokioiden jälkeen havainnoistamme ja ajatuksistamme tuokioiden onnistumisesta. Yhdessä työskentely auttoi myös sanoittamaan tekstiä ja ajatuksia, eikä yksin työskentely olisi välttämättä ollut yhtä tuloksellista. Pystyimme myös olemaan rennompia tuokioiden aikana ja saimme tukea toisiltamme.

Eettiset näkökulmat ja luotettavuus

Opinnäytetyössämme teimme eettisyyden eteen paljon töitä. Menimme tapaamaan ja pitämään tuokiota lapsille, ja kyselyimme vastasivat sosiaali- ja varhaiskasvatusalalla työskentelevät ihmiset. Opinnäytetyömme eettisyys on meille tärkeää. Siksi teimme taustatyömme hyvin, ja perehdyimme aiheeseen huolellisesti. Harjoitimme lähdekritiikkiä, ja käytimme työhömmme vain luotettavia lähteitä. Meitä ohjasi työssämme sosiaalialan opettaja, jolta saimme kysyä apua ja neuvoja tarvittaessa. Haimme työtämme varten tarvittavan tutkimusluvan ennen aineiston keruun aloittamista. Otimme nämä seikat huomioon myös aikataulussa, johon oli jätetty tarpeeksi aikaa keskustelulle ja pohdiskelulle. (Arene 2020.)

Emme keränneet opinnäytetyössämme ihmisten nimiä, osoitetietoja, yhteystietoja emmekä muitakaan henkilötietoja. Opinnäytetyötä varten tehty kysely toteutettiin anonyymina verkkokyselynä, jolloin ainoastaan vastaukset olivat meidän nähtävillämme. Emme keränneet myöskään lapsista henkilökohtaisia tietoja tai materiaalia. Kaikki opinnäytetyössämme saadut kyselyvastaukset hävitetään asianmukaisesti heti, kun niitä ei enää tarvita. (Arene 2020.)

Ryhmän lasten huoltajilla oli oikeus kieltää lastaan tulemasta tuokioon, jos he kokivat aiheen tai lapsensa osallistumisen epämiellyttäväksi. Emme pakottaneet lapsia olemaan mukana tuokiossa, ja huoltajia tiedotettiin tästä etukäteen. (Arene 2020.) Huoltajille lähetettiin myös tietopaketti (Liite 4), jossa avasimme, mitä sukupuolisensitiivisyys tarkoittaa ja miksi aihe on tärkeä. Samassa oli kuvattuna myös toimintatuokioiden aikataulu ja sisältö, jotta huoltajat olivat tietoisia siitä, mihin heidän lapsensa olivat osallistumassa.

Opinnäytetyön tekijöinä meidän oli huolehdittava siitä, että toimintasuunnitelma on laadukas ja valitun kyselylomakkeen toteutus on sopiva (Tuomi & Sarajärvi 2018, 149). Kysymykset muodostettiin etukäteen siten, että ne pohjautuivat viitekehikseemme sekä kasvatustajien näkemysten selvittämiseen toiminnallisia tuokioita varten. Laadimme sopivan määrän kysymyksiä, joissa kunnioitettiin vastaajien ammattitaitoa. Kysymyksiin ei ollut oikeita tai vääriä vastauksia, sillä niissä haluttiin kartoittaa vain jokaisen kasvattajan yksilöllisiä ajatuksia. Kalkaksen (1995) mukaan myös tutkimusaiheen valinta on eettinen valinta (Tuomi & Sarajärvi 2018, 153). Sukupuolisensitiivisyys onkin aiheena arkaluonteinen, mutta siitä olisi mielestämme hyvä keskustella enemmän, joten päätimme valita sen silti. Yhteistyökumppaneille selkeytettiin, millainen opinnäytetyömme on ja miksi toimintaan ryhdytään. He ovat ilmaisseet kiinnostuksensa osallistua mukaan. Sekä kasvattajia, että lapsia kunnioitettiin ja heidän ajatuksiaan kuultiin arvostavasti.

Opinnäytetyömme yhteistyökumppanina oli vain yksi päiväkotitoiminta, joten työmme ei edusta koko valtakunnallista näkemystä. Tuokiomme oli suunnattu yhdelle ryhmälle, ja kyselymme vastasi vain yhden ryhmän henkilöstöä. Työmme edustaa täten vain tämän yhden ryhmän henkilöstön näkemystä ja kokemusta, sekä heidän mielipiteitään. Tuokiomme ovat sovellettavissa muihinkin päiväkoteihin, mutta tässä opinnäytetyössä esitellyt tuokiot on rakennettu juuri tiettyä ryhmää ajatellen.

Johtopäätökset sekä jatkotutkimus- ja kehittämisasiheet

Saimme muodostettua johtopäätöksiä toimintatuokioiden toimivuudesta lähettämällä toimiksiantajalle palautekyselyn (Liite 3). Palautekysely lähetettiin muutama päivä toimintatuokioiden pitämisen jälkeen, ja siihen oli aikaa vastata yksi viikko. Tämän kyselyn tarkoituksena oli saada toiminnallinen prosessi päätökseen ja saada palautetta omasta tekemisestämme. Kysyimme palautetta kasvattajilta myös paikan päällä heti kummankin tuokion jälkeen, mutta halusimme antaa heille myös aikaa pohtia sitä rauhassa. Palautekysely sisälsi viisi kysymystä perustuen tehtyihin toimintatuokioihin. Kolmeen ensimmäiseen kysymykseen oli vastausvaihtoehdot *ei ollenkaan*, *vähän*, *jonkin verran* ja *paljon*. Kaksi muuta olivat avoimia kysymyksiä. Palautekysely lähetettiin varhaiskasvatuksen työntekijöille, jotka

olivat seuraamassa tuokioita (N=3). Kaksi varhaiskasvatuksen työntekijää vastasi kyselyyn, joten vastausprosentti oli noin 67.

Palautekyselyn kysymyksessä numero yksi kasvattajilta kysyttiin, olivatko tuokiot heidän mielestään hyödyllisiä. Ensimmäinen vastaaja vastasi vaihtoehdon *vähän* ja toinen vastaaja *jonkin verran*. Toisessa kysymyksessä kysyttiin, vastasivatko tuokiot heidän odotuksiin. Kumpikin vastaajista vastasi vaihtoehdon *jonkin verran*. Kolmannessa kysymyksessä kysyttiin, saivatko he itselleen uutta tietoa sukupuolisensitiivisyydestä. Vastaajat olivat jälleen yksimielisiä ja vastasivat vaihtoehdon *vähän*. Taulukkoon 6 on tuotu esiin kasvattajien perustelut edellä mainittuun kysymykseen.

Perustele edellisen (numerojärjestyksessä 3.) kysymyksen vastaustasi.

Asia on ollut esillä jonkin verran.

Sukupuolisensitiivisyys on ollut työskentelytapamme luontevana osana jo toimintakauden alusta, mutta näistä on hyvä muistutella itseäänkin välillä.

Taulukko 6. Perustelu aikaisempaan kysymykseen.

Yllä olevasta taulukosta näkee kasvattajien vastaukset neljänteen kysymykseen. Heitä pyydettiin perustelemaan edellisen kysymyksen vastaustaan, jossa kysyttiin, saivatko kasvattajat itselleen uutta tietoa sukupuolisensitiivisyydestä. Ensimmäinen vastaaja kokee asian olleen jonkin verran esillä, kun toinen vastaaja puolestaan on pitänyt sukupuolisensitiivisyyttä työskentelytavan luontevana osana jo toimintakauden alusta. Vastauksista voi päätellä aiheen olevan vastaajille entuudestaan tuttu, mutta siitä on ajoittain hyvä muistutella. Taulukkoon 7 on tuotu esiin kasvattajien vapaa palaute tuokioista ja opiskelijoiden toiminnasta.

Anna vapaasti palautetta tuokioista ja opiskelijoiden toiminnasta tuokioiden aikana!

Opiskelijat vetivät tuokion mielestäni hyvin. Tuokio oli monipuolinen. Lapset tulivat kuulluiksi. Ainut miinus oli kohderyhmän ikä. Mielestäni aihe olisi paremmin sopinut kouluikäisille (1–2 lk.)

Tuokiot olivat mielestäni hyvin mitoitettuja ja sisällöltään ryhmälle sopivat. Aiheena sukupuolisensitiivisyys voi mielestäni olla ehkä hieman vaikea joillekin 3-vuotiaille, sillä käsitys esim. tyttöjen ja poikien leikeistä ole välttämättä vielä vakiintunut. Kiitos kivoista tuokiosta! :)

Taulukko 7. Vapaa palaute.

Yllä olevasta taulukosta näkee vastaajien vapaan palautteen. Johtopäätöksenä voi päätellä tuokioiden olleen kasvattajien mielestä monipuolisia, hyvin mitoitettuja ja sisällöltään ryhmälle sopivia, joissa lapset tulivat kuulluiksi. Molempien vastaajien mukaan aihe olisi

sopinut paremmin vanhemmille lapsille. Olemme tästä osittain samaa mieltä, sillä pienet lapset eivät vielä käsitä sanoja sukupuolisensitiivisyys tai tasa-arvo. Lapsen kasvu ja kehitys kuitenkin lähtee varhaiskasvatuksesta, jonka pitäisi toimia lapselle hyväksynnän suunnannäyttäjänä. Lapset alkavat jo päiväkotikäisinä tiedostamaan sukupuolten välisiä eroja (Huuska & Karvinen 2012, 34), joten heitä olisi hyvä ohjata rikkomaan sukupuolirooleja ja niistä aiheutuneita stereotyyppioita jo silloin. Pienetkin lapset alkavat jo mallintaa sukupuolen mukaisia normeja, joten koemme, että he oppivat tämänlaisista tuokioista avarakatseisuutta, sekä itsensä ja toisten hyväksymistä sellaisina kuin he ovat. Lisäksi aihe saattaa olla lapsille arka, jolloin tuokiot antavat heille mahdollisuuden puhua helpommin mietityistä asioista turvallisessa ympäristössä.

Toimeksiantaja voi hyödyntää vapaasti kehitettyjä toimintatuokioita. Lähes jokainen kasvattaja pääsi seuraamaan niiden toteutumista, joten he saivat hyvän käsityksen tehdyistä toiminnoista ja käytetyistä materiaaleista. Toivomme kuitenkin, että voimme opinnäytetyöllemme kannustaa myös muita alan opiskelijoita ja jo työelämään valmistuneita keskustelemaan sensitiivisesti lasten kanssa sukupuolista ja niiden moninaisuudesta. Tuokiot ovat muokattavissa olevia runkoja, joista jokainen voi tehdä omalle ryhmälleen sopivan näköisen. Niitä voi soveltaa myös muun muassa kouluihin tai erilaisiin lasten päivätoimintoihin. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2018, 30) mukaan varhaiskasvatuksen tulee olla sukupuolisensitiivistä. Tätä on kuitenkin vaikea toteuttaa, jos henkilöstöllä ei ole tarpeeksi ymmärrystä sen merkityksestä tai osaamista määrittää konkreettisia keinoja sen edistämiseen. Tämä voi osittain johtua siitä, että aihe on vielä suhteellisen uusi, eivätkä etenkin kauemmin alalla olleet kasvattajat ole välttämättä koulutuksessaan edes kuulleet siitä. Opinnäytetyöllä esittelemme keinoja opettaa lapsille, ettei sukupuoli saa olla eriarvoistava tekijä lasten tai kenenkään muidenkaan välillä. Jokainen hyväksyy sukupuolestaan riippumatta ja jokainen on yhtä arvokas. Siksi koemme opinnäytetyömme tulosten olevan merkittävä alan työkentillä.

Opinnäytetyö esittelee ideoita, kuinka lasten kanssa voi keskustella aiheesta ja opettaa heille leikinomaisesti sukupuolista ja sukupuolisensitiivisyydestä. Jatkoa ajatellen kehittämissideana voisi olla esimerkiksi opas kasvattajille siitä, millä muilla keinoin pystytään edistämään sukupuolisensitiivistä kasvatusta, kuin suoraan lasten kanssa keskustelemalla. Millä tavoin ympäristöstä saataisiin sukupuolisensitiivisempi? Kuinka kohdata sukupuolivähemmistöä edustava lapsi tai perhe? Kriittistä on myös tarkkailla omaa toimintaansa ja paras keino tähän on päiväkotiarjen videointi. Epätasa-arvoinen käytös on usein tiedostamatonta, joten oman toiminnan näkeminen videolta tuo esiin seikkoja ja toimintatapoja, joita ei olisi muuten huomannut tekevänsä. Olisi mielenkiintoista tutkia, millä tavoin varhaiskasvatuksen arjessa oikeasti toteutetaan sukupuolisensitiivistä kasvatusta.

Sivusimme aikaisemmin jo hieman perheiden merkitystä lapsen kasvuympäristössä. Jotta huoltajatkin olisivat enemmän tietoisia sukupuolisensitiivisestä kasvatuksesta, voisivat he innostua osallistumaan esimerkiksi opetushetkeen, jossa käytäisiin läpi siihen liittyviä asioita. Mikäli myös kasvattajat osallistuisivat tapahtumaan, voisivat he keskustella rauhassa huoltajien kanssa yhdessä siitä, kuinka lasta toivotaan kasvatettavan ja sopia keinoja siihen.

Lähteet

- Alasaari, N. & Katainen, R. 2016. Selvitys sukupuolten tasa-arvon edistämisestä varhaiskasvatuksessa. Sosiaali- ja terveysministeriö. Helsinki 2016. Viitattu 19.11.2020. Saatavissa <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75093/RAP-2016-36-varhaiskasvatus-tasy.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Arene. 2020. Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettiset suositukset. Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto. Viitattu 29.10.2020. Saatavissa http://www.arene.fi/wp-content/uploads/Raportit/2020/AMMATTIKORKEAKOULU-JEN%20OPINN%C3%84YTET%C3%96IDEN%20EETTISET%20SUOSITUKSET%202020.pdf?_t=1578480382
- Elsesser, K. 8.6.2020. How To Use Gender-Neutral Language, And Why It's Important To Try. Forbes. Viitattu 22.8.2021. Saatavissa <https://www.forbes.com/sites/kimelsesser/2020/07/08/how-to-use-gender-neutral-language-and-why-its-important-to-try/?sh=76761b2a26ba>
- Eskelinen, M. & Itäkare, S. 2020. Tutkittua varhaiskasvatuksesta. ”Eikä meillä ole ns. 'tyttöjen ja poikien juttuja’”. Tasa-arvo, yhdenvertaisuus ja sukupuolisensitiivisyys paikallisissa varhaiskasvatussuunnitelmissa. Viitattu 8.8.2021. Saatavissa <https://tutkittuavarhaiskasvatuksesta.com/2020/11/20/eika-meilla-olen-ns-tyttojen-ja-poikien-juttuja-tasa-arvo-yhdenvertaisuus-ja-sukupuolisensitiivisyys-paikallisissa-varhaiskasvatussuunnitelmissa/>
- Holma, J., Järvenpää, V., Tervonen, K. 2017. Näkymätön sukupuoli. Into Kustannus; Helsinki.
- Huuska, M. 2021. Sukupuolen moninaisuus ja kehon kirjo. Sukupuolen moninaisuuden osaamiskeskus. Seta-julkaisut.
- Huuska, M. & Karvinen, M. 2012. Persoona on aina enemmän kuin sukupuoli. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä, O. (toim.) Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Jyväskylä: PS-kustannus, 31–52.
- Kalliokoski, H. 2018. Sukupuolisensitiivinen kasvatus ja leikin mahdollisuudet. Teoksessa Kangas, J. & Fonsén, E. (toim.) Leikin ammattilaiset. Leikki ilmiönä ja varhaiskasvatuksen toimintamuotona. Opettajakoulutuslaitoksen muut julkaisut. Helsingin yliopisto, 24. Viitattu 28.10.2020. Saatavissa https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/232536/Leikin_ammattilaiset.pdf?sequence=3
- Kananen, J. 2012. Kehittämistutkimus opinnäytetyönä. Kehittämistutkimuksen kirjoittamisen käytännön opas. Teoksessa Heikkinen, R. (toim.) Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja –sarja 134.
- Karvinen, M. 2016. Seta. Opas opettajille. Sukupuolen ja seksuaalisen suuntautumisen moninaisuus - Opitaan yhdessä! Suomen Uusiokuori Oy. Viitattu 21.10.2020. Saatavissa https://www.dropbox.com/s/iffkzu8f0ft73wx/Opas_kouluille_2016_NETTI.pdf?dl=0
- Laine, A. 2019. Yle Uutiset. Lastenpsykiatrian professori varoittaa menemästä liian pitkälle sukupuolineutraaliudessa: ”Jos sukupuolten erot häivytetään, voi tulla vahinkoa” Viitattu 6.7.2021. Saatavissa <https://yle.fi/uutiset/3-10659245>
- Lantela, E. 2019. ”Kuka vaan voi tykätä pinkistä, pukeutua mekkoon, leikkiä robottia tai kii- vetä puuhun” Sukupuolisensitiivinen kasvatus päiväkodissa varhaiskasvattajien koke- mana. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteiden laitos. Varhaiskasvatustieteen kandidaatin- tutkielma. Viitattu 19.11.2021. Saatavissa

<https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/64128/URN%3ANBN%3Afi%3Aju-201905232740.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Liimola, A. 17.3.2021. Naisjärjestöjen keskusliitto. Varhaiskasvatus edistää tasa-arvoa. Viitattu 8.8.2021. Saatavissa <https://naisjarjestot.fi/varhaiskasvatus-edistaa-tasa-arvoa/>

Nuori Suomi ry. Suunnittelen liikuntaa. Viitattu 6.9.2021. Saatavissa http://www.suunnittelenliikuntaa.fi/NuoriSuomi/Evaita_ohjaamiseen/nuorisuomi/Toteutus/

Ojasalo, K., Moilanen, T. & Ritalahti, J. 2015. Kehittämistyön menetelmät. Uudenlaista osaamista liiketoimintaan. Helsinki: Sanoma Pro.

Opetushallitus. Mitä on varhaiskasvatus? Viitattu 6.7.2021. Saatavissa <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/mita-varhaiskasvatus>

Opetus- ja kulttuuriministeriö. Tasa-arvotyö on prosessi. Minä ja kulttuuri. Tasa-arvoisen kasvattajan muistilista. Viitattu 8.8.2021. Saatavissa <http://www.tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi/wp/wp-content/uploads/2019/05/Tasa-arvoisen-kasvattajan-muistilista.pdf>

Opetus- ja kulttuuriministeriö. Tasa-arvotyö on prosessi. Minä ja kulttuuri. Tasa-arvotyö on prosessi. Viitattu 8.8.2021 Saatavissa <http://www.tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi/mina-ja-kulttuuri/tasa-arvotyö-on-prosessi/>

Opetus- ja kulttuuriministeriö. Tasa-arvoinen varhaiskasvatus. Minä ja kulttuuri. Tasa-arvo on perusoikeus. Viitattu 8.11.2020. Saatavissa <http://www.tasa-arvoinenvarhaiskasvatus.fi/mina-ja-kulttuuri/tasa-arvo-on-perusoikeus/>

Opetus- ja kulttuuriministeriö. Varhaiskasvatusta koskeva lainsäädäntö. Viitattu 8.7.2021. Saatavissa <https://minedu.fi/varhaiskasvatuslait>

Papadimoulis, D. 2018. Sukupuolineutraali kielenkäyttö Euroopan parlamentissa. Viitattu 6.7.2021. Saatavissa https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/187097/GNL_Guidelines_FI-original.pdf

Paumo, M. 2012. Totuttujen toimintamallien tiedostaminen. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä, O. (toim.) Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Jyväskylä: PS-kustannus, 141–156.

Savas. Savon Vammaisasuntosäätiö. Tuokio-opas. Ohjeita lapsille ja perheille suunnattujen saavutettavien tuokioiden järjestämiseen. LASTU –projekti 2016–2018. Viitattu 8.9.2021. Saatavissa <https://www.savas.fi/userfiles/file/lastu/Tuokio-opas.pdf>

Seta a. Sateenkaaritieto. Sukupuolen moninaisuus. Muunsukupuolisuus. Viitattu 14.7.2021. Saatavissa <https://seta.fi/sateenkaaritieto/sukupuolen-moninaisuus/muunsukupuolisuus/>

Seta b. Sateenkaaritieto. Sukupuolen moninaisuus. Transsukupuolisuus. Viitattu 1.7.2021. Saatavissa <https://seta.fi/sateenkaaritieto/sukupuolen-moninaisuus/transsukupuolisuus/>

Setlementtiliitto. Sukupuolisensitiivisyys. Viitattu 20.7.2021. Saatavissa <https://setlementti.fi/toiminta/sukupuolisensitiivisyys/>

STM. Sosiaali- ja terveysministeriö. Finland is a gender equality pioneer. Viitattu 22.8.2021. Saatavissa <https://stm.fi/en/finland-is-a-gender-equality-pioneer>

Sundell & Forsblom-Sinisalo 2012. Haasta normit – laajenna lapsen mahdollisuuksia. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä, O. (toim.) Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Jyväskylä: PS-kustannus, 125–138.

Tasa-arvovaltuutettu. Valtioneuvosto. Viitattu 5.8.2021. Saatavissa <https://tasa-arvo.fi/etusivu>

Terapiatalo Noste. Seksuaalinen ja sukupuoli identiteetti. Viitattu 22.8.2021. Saatavissa <https://terapiatalonoste.fi/tieto/seksuaalinen-ja-sukupuoli-identiteetti/>

THL. 2020. Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos. Miksi edistää tasa-arvoa. Viitattu 9.8.2021. Saatavissa <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/tasa-arvon-edistaminen/miksi-edistaa-tasa-arvoa>

THL. 2021. Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos. Tasa-arvosanasto. Viitattu 20.7.2021. Saatavissa <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/sukupuoli/tasa-arvosanasto>

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Tyttöjen talo. Sukupuolisensitiivisyys. Viitattu 30.6.2021. Saatavissa <https://tyttojen-talo.fi/tyttojen-talo/sukupuolisensitiivisyys>

UNESCO. 2004. Communication and Information. Gender-sensitivity: a training manual for sensitizing education managers, curriculum and material developers and media professionals to gender concerns. Viitattu 22.8.2021. Saatavissa <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/resources/publications-and-communication-materials/publications/full-list/gender-sensitivity-a-training-manual-for-sensitizing-education-managers-curriculum-and-material-developers-and-media-professionals-to-gender-concerns/>

Uusikumpu, M. 2020. Motiivi. Sukupuoliherkkyys kasvatuksessa tukee tasa-arvoa ja haastaa asenteet: Lapsella on oikeus kasvaa omaksi itsekseen. Viitattu 8.11.2020. Saatavissa <https://motiivilehti.fi/lehti/artikkeli/sukupuoliherkkyys-kasvatuksessa-tukee-tasa-arvoa-ja-haastaa-asenteet-lapsella-on-oikeus-kasvaa-omaksi-itsekseen/>

Valtioneuvosto. Suomi tasa-arvon kärkimaaksi. Hallituksen tasa-arvo-ohjelma 2020–2023. Valtioneuvoston periaatepäätös. Viitattu 8.11.2020. Saatavissa https://valtioneuvosto.fi/documents/1271139/20825107/Valtioneuvoston_periaatepaatös_hallituksen_tasa-arvo-ohjelma_2020-2023%2B.pdf

Varhaiskasvatuslaki 540/2018.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018. Opetushallitus. Määräykset ja ohjeet 2018:3a. Helsinki: PunaMusta Oy.

Vilkka, H & Airaksinen, T. 2003. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Vilkka, H. 2015. Tutki ja kehitä. Juva: PS-kustannus.

Ylitapio-Mäntylä, O. 2012a. Sukupuolittuneet käytännöt varhaiskasvatuksessa. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä, O. (toim.) Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Jyväskylä: PS-kustannus, 15–29.

Ylitapio-Mäntylä, O. 2012b. Hoivan ja vastuun jakautuminen päiväkodissa ja kotona. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä, O. (toim.) Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Jyväskylä: PS-kustannus, 91–100.

Ylitapio-Mäntylä, O. 2012c. Leikillä ja toiminnalla ei ole sukupuolta. Teoksessa Ylitapio-Mäntylä, O. (toim.) Villit ja kiltit. Tasa-arvoista kasvatusta tytöille ja pojille. Jyväskylä: PS-kustannus, 71–88.

Ylitapio-Mäntylä, O. 2020. Sukupuolisensitiivinen varhaiskasvatus. Teoksessa Hujala, E. & Turja, L. (toim.) Varhaiskasvatuksen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus, 281–291.

Liite 1. Saatekirje kyselyyn vastaajille

Hei!

Olemme sosionomiopiskelijoita LAB ammattikorkeakoulusta ja teemme opinnäytetyötä sukupuolisensitiivisyydestä. Toteutamme työssämme kaksi kyselyä, joista ensimmäinen lähetetään viikolla 12 ja toinen tuokioiden jälkeen. Ensimmäisellä kyselyllä tahdomme kartoittaa mielipiteitänne sukupuolisensitiivisestä pedagogiikasta ja toimintatuokiomme sisällöstä. Hyödynnämme kyselyistä saatua tietoa opinnäytetyömme sisältöön ja toimintatuokion rakentamiseen. Toisella kyselyllä pyydämme palautetta tuokion sisällöstä ja toimivuudesta. Osallistuminen kyselyihin on vapaaehtoista, ja vastaaminen tapahtuu anonyymisti eikä tutkimuksessa paljasteta kenenkään henkilökohtaisia tietoja. Kyselyillä saatava tieto on meille todella arvokasta ja opettavaista.

Kyselyt toteutetaan sähköisenä Webropol-kyselynä, joiden linkit lähetetään teille sähköpostiin. Ensimmäinen kysymyslomake sisältää 11 kysymystä, joiden vastaamiseen kuluu aikaa noin 15–20 minuuttia. Palautekysely sisältää 5 kysymystä, joihin vastaamiseen kuluu aikaa noin 10 minuuttia. Toivomme, että otatte aikaa vastataksenne molempiin kyselyihin huolellisesti.

Kiitos mielenkiinnostanne aihettamme ja opinnäytetyötämme kohtaan. Odotamme innolla yhteistyötä kanssanne!

Ystävällisin terveisin

Netta Lehtinen ja lines Pekkola

LAB ammattikorkeakoulu

Liite 2. Alkukysely

1. Mitä sukupuolisensitiivisyys mielestäsi on?

2. Miten sukupuolisensitiivisyys tai sen puute näkyy arjessa? Kerro joku esimerkki.

3. Käytätkö mielestäsi sukupuolisensitiivisiä käytäntöjä työssäsi?

- Kyllä
- Ei

4. Miten sukupuolisensitiivisyyttä voi mielestäsi edistää varhaiskasvatuksessa? Kerro joku esimerkki.

5. Puhutaanko sukupuolisensitiivisyydestä huoltajien kanssa?

- Kyllä
- Ei

6. Saavatko kaikki lapset osallistua kaikenlaiseen leikkiin ja toimintaan päiväkotipäivän aikana?

- Kyllä
- Ei

7. Puhutko eri sukupuolista arjessa (tyttö ja poika)?

- Kyllä
- Ei

8. Miten yksikkönne toimintakulttuuri tukee sukupuolisensitiivistä varhaiskasvatusta?

9. Vaikuttaako sukupuoli siihen, miten suhtaudut lapseen (esimerkiksi hänen äänekkyyteensä tai mistä kehut häntä)?

- Kyllä
- Ei

10. Perustele alle edellisen kysymyksen (numerojärjestyksessä 9. kysymys) vastaustasi.

11. Mitä sinä odotat toiminnalliselta tuokiolta? Mitä tarpeita ryhmällä on tuokion sisältöön liittyen sinun mielestäsi?

Liite 3. Palautekysely

1. Olivatko tuokiot mielestäsi hyödyllisiä?

- Ei ollenkaan
- Vähän
- Jonkin verran
- Paljon

2. Vastasivatko tuokiot odotuksiasi?

- Ei ollenkaan
- Vähän
- Jonkin verran
- Paljon

3. Saitko tuokioista itsellesi uutta tietoa sukupuolisensitiivisyydestä?

- Ei ollenkaan
- Vähän
- Jonkin verran
- Paljon

4. Perustele edellisen (numerojärjestyksessä 3.) kysymyksen vastaustasi.

5. Anna vapaasti palautetta tuokioista ja opiskelijoiden toiminnasta tuokioiden aikana! Kiitos!

Liite 4. Tietopaketti vanhemmille

Sukupuolisensitiivisyyttä varhaiskasvatukseen:

Sukupuolisensitiivisyys on tasa-arvoista kohtelua, joka on riippumaton lapsen sukupuolesta tai sukupuolen ilmaisusta. Kasvatuksen sukupuolisten käytäntöjen purkaminen on sukupuolisensitiivisyyden ihanne.

Teemme opinnäytetyötä sukupuolisensitiivisyydestä, joka on ajankohtainen aihe myös varhaiskasvatuksessa. Varhaiskasvatuksessa mietitään tällä hetkellä tasa-arvokysymyksiä ja keinoja tasa-arvon edistämiseksi, joten tahdomme opinnäytetyöllämme olla tukemassa näiden merkittävien keskustelujen syntymistä ja menetelmien luomista. Aihe on tärkeä, sillä monet lapset kokevat edelleen sukupuoleen liittyvää syrjintää ja kiusaamista.

Kehitämme opinnäytetyössämme lapsille suunnatut toiminnalliset tuokiot. Tuokioiden tarkoituksena on herättää lasten kesken keskustelua ja ajatuksia omista ja muiden oikeuksista. Tahdomme myös järjestää lapsille turvallisen tilan omasta sukupuolesta puhumiselle ja aiheen avoimelle käsittelylle.

Ohjelma:

Ryhmän 2–3-vuotiaat lapset

- Alkuleikki
- Satuhetki sekä keskustelu toisten hyväksymisestä ja rohkeudesta olla oma itsensä
- Kuvien metsästys -leikki
- Loppupiiri

Ryhmän 4–5-vuotiaat lapset

- Alkuleikki
- Satuhetki sekä keskustelu toisten hyväksymisestä, sukupuolen moninaisuudesta ja rohkeudesta olla oma itsensä
- Kyllä vai ei –jana
- Loppupiiri